

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ДЗВО
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Допущено до захисту
завідувачка кафедри ПП та М
Юлія ГЕРАСИМЕНКО

« 10 » грудня 2025 р.

**«ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»**

**Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «магістр»**

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Освітньо-професійна програма «Психологія»

Здобувачка вищої освіти
групи ПС-23-14-ЗМ

ШКУРКО Марина Іванівна

(підпис)

Науковий керівник:
завідувачка кафедри ТНОП та ІО
БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України,
кандидат педагогічних наук

КОССОВА-СІЛІНА Галина Олександрівна

(підпис)

Біла Церква 2025

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: Шкурко Марина Іванівна, ПС-23-14-зМ

Назва: Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами умовах інклюзивної освіти

Керівник: Коссова-Сіліна Галина Олександрівна

Підрозділ: кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Коефіцієнт подібності 1: 33.4%

Мікропробіли: 33

Заміна букв: 21

Інтервали: 26

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

☒ Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

☐ Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

☐ Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Висновок: *Кваліфікаційне рівне Шкурко М.І. має високий рівень оригінальності роботи. Текст не містить порушень вимог державних. Використання факт, результатів, цитат інших авторів мають позитивне значення та відповідають вимогам.*

Дата 06.05.2025р.

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України:

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри

д.е.н., доц. Герасименко Ю.С.

« 01 » січня 20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЕВІ ОСВІТИ

Шкурко Марині Іванівні

1. Тема роботи Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти
керівник роботи КОССОВА-СІЛІНА Г. О., к.пед.н., доцентка, затверджені
наказом БІНПО від «03» січня 2025 року № 01-06/03
2. Строк подання здобувачем освіти роботи «02» травня 2025р.
3. Вихідні дані до роботи: наукові праці і дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених; публікації в актуальних періодичних виданнях та веб-ресурсах з досліджуваних питань; власні матеріали щодо психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.
4. Перелік питань, які потрібно розробити:
 - 1) здійснити аналіз теоретико-методологічні засади психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
 - 2) схарактеризувати організаційні умови здійснення психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами; проаналізувати особливості впровадження інклюзивної освіти в Україні;
 - 3) здійснити емпіричне дослідження ефективності психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
 - 4) розробити та апробувати модель психологічного супроводу дітей з особливими потребами;
 - 5) зробити методичні рекомендації учасникам освітнього процесу щодо психологічного супроводу дітей з ООП.

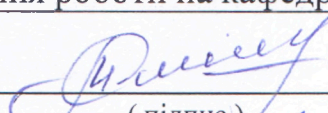
5. Консультанти розділів роботи

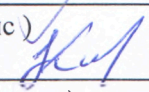
Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Коссова-Сіліна Г. О. завідувачка кафедри ТНОП та ІО БІНПО	03.01.2025 р.	03.01.2025 р.
2	Коссова-Сіліна Г. О. завідувачка кафедри ТНОП та ІО БІНПО	15.02.2025 р.	15.02.2025 р.
3	Коссова-Сіліна Г. О. завідувачка кафедри ТНОП та ІО БІНПО	19.03.2025 р.	19.03.2025 р.

6. Дата видачі завдання 03.01.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	січень	виконано
2	Вивчення літературних джерел	січень	виконано
3	Збирання матеріалу на підприємстві	січень	виконано
4	Обробка матеріалу	лютий	виконано
5	Виконання розділу 1	лютий	виконано
6	Виконання розділу 2	березень	виконано
7	Виконання розділу 3	березень	виконано
8	Формулювання висновків	квітень	виконано
9	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії перевірка на плагіат.	квітень	виконано
10	Подання роботи на кафедру	травень	виконано

Студент М.І. Шкурко
(підпис)

Керівник роботи Г.О. Коссова-Сіліна
(підпис)

ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

ВІДГУК

керівника на кваліфікаційну роботу здобувача освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти заочної форми навчання ПС-23-14-зМ
спеціальності 053 Психологія

Шкурко Марини Іванівни

Тема кваліфікаційної роботи магістра: «Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти».

Загальна характеристика кваліфікаційної роботи магістра. Тема кваліфікаційної роботи магістрантки є актуальною, має теоретичне значення, що стосується сучасного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Актуальним питанням цієї роботи є відображення в ній теоретичних, дослідницько-аналітичних і проектно-рекомендаційних положень щодо супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Крім цього, не менш важливим питанням, що заслуговує на належну увагу є низка розкритих науково-практичних питань у вищевказаній роботі, зокрема аналіз авторкою змісту різноманітних концепцій і теорій про сучасний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Проведені дослідження дали можливість оцінити рівень психічного розвитку у дітей з особливими освітніми потребами, що є вирішальним для застосування спеціалізованих навчальних програм і методів психологічного супроводу та підтримки. Результати роботи можна використовувати у практичній роботі психологічних служб в дошкільних закладах освіти та закладах загальної освіти.

Висновки, оцінка кваліфікаційної роботи магістра та пропозиції.

Під час виконання дослідження Шкурко М.І проявила самостійність, дослідницьку наполегливість; показала високі теоретичні знання та практичні навички, уміння вирішувати сучасні психологічні завдання та

проблеми на високому рівні із застосуванням психодіагностичних та психокорекційних методик. При виконанні роботи авторка показала достатньо високий рівень теоретичної підготовленості, глибину наукового обґрунтування, уміння аналізувати літературні джерела та застосовувати сучасні психологічні технології при моделюванні та експериментальних дослідженнях. Шкурко М.І. виявила уміння самостійно вирішувати складні проблеми на основі обґрунтованого аналізу, узагальнювати отримані результати, розробляти науково й практично значущі пропозиції та рекомендації.

Кваліфікаційна робота виконана самостійно, в повному обсязі та відповідно до чинних вимог.

Оригінальність авторського тексту кваліфікаційної роботи Шкурко М.І., що визначено за допомогою комплексу StrikePlagiarism, складає 66,6 відсотків.

За умови успішного захисту кваліфікаційна робота заслуговує на оцінку «Добре» (89 бал, за шкалою ЄКТС - В).

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
завідувачка кафедри технологій навчання,
охорони праці та інклюзивної освіти
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти ДЗВО «Університету
менеджменту освіти» НАПН України

Галина КОССОВА-СІЛІНА

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота: 110 стор., 11 рисунків, 2 таблиці, 6 додатків, 51 літературне джерело.

Метою дослідження: стало визначення змісту та особливостей психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Об'єктом дослідження є психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Предметом дослідження є зміст та особливості психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми; проведення діагностики та статистична обробка даних; Діагностичні методики: проєктивна методика «Кактус», методика «Сходінки», методика для визначення особливостей емоційного стану дитини «Паровозик», методика «Капітан корабля».

Наукова новизна теми магістерської роботи полягає в тому, що уточнено характеристику основних напрямків психологічного супроводу дітей дошкільних навчальних закладів та закладів загальної середньої освіти з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти; подальшого розвитку набули характеристики особливостей емоційного стану дітей з особливими освітніми потребами, які перебувають в інклюзивних групах та класах.

Практична значущість роботи: розроблена корекційно-розвивальна програма, яка може бути використана у діяльності практичних психологів дошкільних навчальних закладів та закладах загальної освіти для забезпечення ефективного психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Теоретичні та практичні матеріали магістерської роботи можуть бути використані для підготовки практичних психологів.

Ключові слова: інклюзивна освіта, психологічний супровід, діти з особливими освітніми потребами, індивідуальний план розвитку.

ABSTRACT

Qualifying Master's thesis: 110 pages, 11 drawings, 2 tables, 6 annexes, 51 references.

The purpose of the study: was to determine the content and features of psychological support for children with special needs in inclusive education.

The object of the study is psychological support for children with special educational needs.

The subject of the study is the content and features of psychological support for children with special needs in inclusive education.

Research methods: theoretical analysis of scientific sources on the problem under study; conducting diagnostics and statistical data processing; Diagnostic techniques: projective technique "Cactus", technique "Steps", technique for determining the features of the child's emotional state "Locomotive", technique "Captain of the ship"

The scientific novelty of the topic of the master's thesis lies in the fact that the description of the main areas of psychological support for children of preschool educational institutions and general secondary education institutions with special educational needs in the context of inclusive education has been clarified; further development has acquired characteristics of the emotional state of children with special educational needs who are in inclusive groups and classes.

Practical significance of the work: a correctional and developmental program has been developed, which can be used in the activities of practical psychologists of preschool primary schools and general education institutions to ensure effective psychological support for children with special educational needs. Theoretical and practical materials of the master's thesis can be used to train practical psychologists.

Keywords: inclusive education, psychological support, children with special educational needs, individual development plan.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДНЗ – дошкільний навчальний заклад

ДЦП – дитячий церебральний параліч

ІНПР – індивідуальний навчальний план розвитку

ІПР – індивідуальний план розвитку

ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр

ІО – інклюзивна освіта

ЗЗО – заклади загальної освіти

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ООП – особливі освітні потреби

ПЗ – програма забезпечення

РДА – ранній дитячий аутизм

КГ – контрольна група

ЕГ – експериментальна група

ППС – позитивний психічний стан

НПС – негативний психічний стан

НПС_{нс} – негативний психічний стан низького ступеня

НПС_{сс} – негативний психічний стан середнього ступеня

НПС_{вс} – негативний психічний стан високого ступеня

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	15
1.1. Теоретичні аспекти психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.....	15
1.2. Характеристики та організаційні умови здійснення психологічного супроводу дітей з особливими потребами.....	20
1.3. Особливості психологічного розвитку дітей з ООП.....	24
Висновки до другого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	28
2.1. Характеристика основних напрямків психологічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.....	28
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	32
Висновки до другого розділу.....	38
РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	39
3.1. Моделювання психологічного супроводу дітей з особливими потребами (на прикладі КУ «Інклюзивно-ресурсного центру Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області»).....	39
3.2. Результати експериментального дослідження психологічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.....	53
3.3. Методичні рекомендації учасникам освітнього процесу щодо психологічного супроводу дітей з ООП.....	62
Висновки до третього розділу	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої актуальності набуває проблема впровадження інклюзивної освіти та організації психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. В Україні спостерігається поступове зростання кількості таких дітей у закладах освіти, що свідчить про зміну суспільного ставлення: дитину з порушеннями розвитку вже не сприймають як таку, що повинна бути ізольованою. Сьогодні ці діти можуть навчатися як у спеціалізованих установах, де створено відповідні умови для корекційної роботи, так і у загальних класах поряд зі своїми ровесниками без порушень розвитку.

Одним із ефективних способів забезпечення успішної соціалізації дітей з особливими потребами є впровадження інклюзивного навчання, починаючи з дошкільного віку. Такий підхід передбачає залучення дітей із вадами здоров'я до освітнього процесу в загальних закладах разом зі здоровими дітьми, з урахуванням їхніх можливостей та індивідуальних освітніх потреб. Інклюзія сприяє розвитку не лише дітей з особливостями, але й позитивно впливає на їхніх однолітків, формуючи в останніх толерантність, емпатію та доброзичливість. Для самої дитини з порушеннями розвитку участь у спільному освітньому середовищі є важливим кроком до формування позитивного образу себе, підвищення самооцінки та соціальної адаптації.

Сьогодні в Україні спостерігається тенденція до розширення мережі навчальних закладів, готових забезпечити повноцінне навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Це зумовлено необхідністю гарантувати рівні можливості для всіх учнів у здобутті якісної освіти, створенні умов для їхнього всебічного розвитку та соціального включення. Розвитку інклюзії в Україні сприяє участь у міжнародних програмах, таких як українсько-канадський проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», а також прийняття низки важливих нормативно-правових актів. Серед них: Конституція України, Декларація прав дитини, Саламанкська

декларація, Закон України «Про охорону дитинства» (стаття 26, що стосується захисту прав дітей з інвалідністю), Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», а також базові закони про освіту – «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту». Окремої уваги заслуговують документи Міністерства освіти і науки України, зокрема наказ № 912 від 01.10.2010 р. «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання», наказ № 1436 від 31.12.2015 р. «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі», а також лист МОН № 1/9-487 від 12.10.2015 р., що регламентує організацію роботи інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти.

Основною метою психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами є сприяння їхній успішній соціалізації та підготовка до самостійного життя в суспільстві. Цей супровід включає створення сприятливих умов для повноцінного психічного розвитку дитини, проведення психологічної діагностики, корекційної роботи, консультування, а також надання емоційної та інформаційної підтримки батькам дітей з ООП.

Метою нашого дослідження стало визначення змісту та особливостей психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Об'єкт дослідження – психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: зміст та особливості психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Відповідно до мети, об'єкту і предмету дослідження визначені наступні завдання:

1. Здійснити аналіз теоретико-методологічні засади психологічного супроводу дітей з особливими потребами.
2. Схарактеризувати організаційні умови здійснення психологічного супроводу дітей з особливими потребами; Проаналізувати особливості

впровадження інклюзивної освіти в Україні.

3. Здійснити емпіричне дослідження ефективності психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.
4. Розробити та апробувати модель психологічного супроводу дітей з особливими потребами (на прикладі КУ «Інклюзивно-ресурсного центру Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області»).
5. Зробити методичні рекомендації учасникам освітнього процесу щодо психологічного супроводу дітей з ООП.

Теоретико-методологічною основою роботи є напрацювання провідних науковців як вітчизняного, так і зарубіжного походження. Зокрема, у працях В. Бондаря [4], А. Колупаєвої [9], Ю. Найді [10], Т. Сак, М. Семаго та інших висвітлюються загальні теоретичні засади інклюзивної освіти. Значний внесок у дослідження соціально-психологічних умов функціонування інклюзивного освітнього середовища зробили також такі вчені, як А. Колупаєва [9], М. Сварник, В. Синьова, Н. Софій [10] та інші. У їхніх працях наголошується на важливості трансформації підходів до організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, а також на впровадженні інноваційних освітніх моделей, що сприяють інтеграції таких дітей у суспільство через формування позитивного психологічного клімату в навчальному середовищі.

Питання компенсації та подолання психофізичних порушень були у центрі уваги таких видатних науковців, як А. Адлер та З. Фрейд. Розвиток інклюзивної освіти в Україні та психологічне забезпечення дітей з ООП у цьому контексті висвітлюються у працях С.А. Місяка, Л.В. Перхуна. Аспекти організації психологічного супроводу, особливості адаптації дітей з особливими потребами до умов інклюзивного середовища розкрито в дослідженнях В.І. Бондаря, Л.М. Гречко, Д.С. Кизимовича, А.А. Колупаєвої, І.В. Луценко, С.П. Миронової, Д.Д. Романовської, О.В. Чопік, а також зарубіжних вчених, таких як М. Rodda, J. Lupart, J. Andrews [26] та інші. Незважаючи на наявні теоретичні та практичні напрацювання у цій сфері,

низка аспектів ще потребує глибшого вивчення, зокрема, щодо впровадження інклюзії у сфері дошкільної та загальної середньої освіти. У зв'язку з цим темою дослідження обрано: «Особливості психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання у закладах освіти».

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми; проведення діагностики та статистична обробка даних; Діагностичні методики: проєктивна методика «Кактус», методика «Сходинки», методика для визначення особливостей емоційного стану дитини «Паровозик», методика «Капітан корабля».

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що уточнено характеристику основних напрямків психологічного супроводу дітей дошкільних навчальних закладів та закладів загальної середньої освіти з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти; подальшого розвитку набули характеристики особливостей емоційного стану дітей з особливими освітніми потребами, які перебувають в інклюзивних групах та класах.

Практична значущість роботи: розроблена корекційно-розвивальна програма, яка може бути використана у діяльності практичних психологів дошкільних навчальних закладів та закладах загальної освіти для забезпечення ефективного психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Теоретичні та практичні матеріали магістерської роботи можуть бути використані для підготовки практичних психологів.

Апробація результатів дослідження: відбувалася під час оприлюднення її основних положень на науково-практичних конференціях, серед них: III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Соціально-освітні домінанти підготовки сучасного компетентного фахівця» (16 травня 2024 року); IV Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Соціально-освітні домінанти підготовки сучасного компетентного фахівця» (15 травня 2025 року).

Основні теоретичні, практичні результати та висновки магістерської роботи обговорювались на засіданні педагогічної ради та методичної комісії ліцею «Перша Білоцерківська гімназія» Білоцерківської міської ради Київської області.

Експериментальна база. Дослідження проводилось на базі КУ «Інклюзивно-ресурсного центру Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області». Розташований за адресою: Сумська обл., Сумський район, Степанівська ТГ, с. Косівщина, вул. Шкільна, 16-Б.

Структура магістерської роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 110 сторінок, основний зміст виконано на 70 сторінках. Робота містить 11 рисунків, 2 таблиці, 6 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ УСПІШНОСТІ ВКЛЮЧЕННЯ ДИТИНИ З ООП В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

1.1. Теоретичні аспекти психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання

Актуальні аспекти інклюзивної освіти, а також шляхи її реалізації в сучасних умовах, висвітлюються в наукових працях багатьох дослідників, серед яких В. Бондар [1], А. Колупаєва [17], Ю. Найда [39], Т. Сак, М. Семаго та інші. У своїх дослідженнях вони аналізують загальнотеоретичні засади інклюзії як педагогічного явища. Зокрема, значний внесок у вивчення соціально-психологічних основ інклюзивного середовища зробили А. Колупаєва [17], М. Сварник, В. Синьова, Н. Софій [8] та інші вчені. Вони підкреслюють важливість зміни підходів до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами, а також необхідність впровадження новітніх моделей навчання, які сприяють успішній інтеграції таких дітей у соціум завдяки створенню позитивного психологічного клімату в освітньому просторі.

Впровадження інклюзивної освіти є складним завданням, оскільки воно має бути продуманим, підготовленим і базуватися на зазначених факторах ефективності. Кваліфіковані вчителі інклюзивних класів створюють необхідність постійної потреби в адміністративній підтримці, плануванні часу та можливості для кар'єрного розвитку [42]. У результаті аналізу успішної практики інклюзивних класів визначено, що окрім позитивного ставлення вчителів повинні мати відповідну компетентність, яка включає: 1) вміння адаптувати фізичне середовище в класах, програму та методику навчання відповідно до потреб дітей; 2) перевантажити технологію

ефективного управління класом [43, 49]; 3) вміти працювати в команді [43, 50].

Якостями ефективного вчителя науковці вважають уміння приділяти увагу розвитку вміння вчителя організовувати навчальний процес на основі партнерства, уміння спілкуватися з колегами, учнями та батьками [41, 45, 46, 48]. Мета аналітичне дослідження [51] підкреслює, що «Співпраця вчителів» передбачає об'єднання потенціалу вчителів, який має різні типи: навчання вчителів по одному, спільне обговорення та планування, визначення освітніх намірів, критеріїв успіху, прогресу в навчанні, очікувань дітей.

Дослідження показують шляхи вдосконалення командної взаємодії в процесі розвитку Індивідуальної освітньої програми (ІОП): правильне формулювання цілей (перехід від різних особистих цілей для кожного фахівця до спільної цілі для кожного члена команди підтримки); обов'язкова участь батьків для визначення та надійності цілей [50]; вдосконалення структури ІОП, а також написання додаткової корисної інформації для вчителів, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими потребами [48].

Серед недоліків такого типу співпраці є технологія спільного викладання, а саме те, що вчителі інклюзивних класів, які мають її використовувати, не приділяють достатньої уваги плануванню співпраці та оцінці її прогресу, при цьому спостерігається тенденція працювати самотійно, а не в команді [50]. Науковці відзначають критичну важливість уміння вчителів брати участь у команді з розробки програм для дітей інклюзивних класів та в роботах, які спрямовані на вдосконалення та оцінку цих програм [44].

Сьогодні інклюзивна освіта (ІО) розглядається як комплексна система, що є показником гуманістичної орієнтації суспільства і його здатності забезпечити право на освіту для кожної дитини, зокрема для дітей з ООП. Основна мета інклюзії полягає в тому, щоб кожен навчальний заклад мав необхідні ресурси та був готовим до прийому таких дітей [10].

На жаль, частина педагогів і досі не до кінця розуміє суть інклюзивного підходу, часто ототожнюючи його лише зі спільним навчанням дітей з інвалідністю та дітей без порушень розвитку, але без належної підтримки й адаптації. Такий підхід суперечить самій ідеї інклюзії та знецінює її потенціал [30].

Додатковою перешкодою у впровадженні інклюзивної практики залишаються стійкі стереотипи та упередження серед педагогів. Зберігається поділ на «звичайних» учнів і дітей з особливими потребами, що асоціюються виключно з контингентом спеціальних закладів освіти [18, 44].

Сутність інклюзивної освіти полягає у створенні такого освітнього процесу, в якому всі діти – незалежно від фізичного, інтелектуального, культурного, мовного чи етнічного статусу – навчаються спільно в загальноосвітніх школах за місцем проживання. При цьому враховуються їхні індивідуальні освітні потреби, визначені в індивідуальній програмі розвитку (ІПР), а також забезпечується необхідна спеціальна підтримка [35].

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) разом із їхніми однолітками означає організацію освітнього процесу в межах одного класу, а не у відокремлених групах чи спеціалізованих підрозділах загальноосвітнього закладу. Основою концепції інклюзивної освіти є положення про те, що право на освіту є базовим правом кожної людини, а його реалізація сприяє формуванню більш рівноправного й справедливого суспільства. Отже, кожен індивід, незалежно від фізичних чи психічних особливостей, має гарантовану можливість отримання освіти [17, 34].

У сучасній педагогічній термінології часто зустрічаються поняття «інклюзивне навчання», «інтегроване навчання» та «спільне навчання», які нерідко вживаються як синоніми [34]. Проте між ними існують суттєві змістові відмінності, і їх слід розглядати у контексті ієрархічної підпорядкованості.

Найширше з цих понять – «спільне навчання», яке передбачає освітній процес у класах, де навчаються діти з різними особистісними,

інтелектуальними, мовними, сенсорними або психофізичними особливостями. Ба більше, це поняття охоплює й ті випадки, коли учні відрізняються між собою за соціокультурними характеристиками, такими як національність, релігія, стать, мова чи вік [14].

«Інклюзивне навчання» як термін має вузький зміст і передбачає освітню інтеграцію дітей з ООП безпосередньо до загального класу або групи дошкільного навчального закладу. Така форма організації процесу передбачає активну участь дітей з особливостями розвитку у навчанні нарівні з іншими учнями, із забезпеченням рівного доступу до всіх освітніх ресурсів і можливостей [14].

Реалізація інклюзивного підходу потребує трансформації навчального процесу таким чином, щоб він відповідав індивідуальним потребам кожного учасника освітнього середовища. Основними елементами такої зміни є створення адаптованих навчальних програм для дітей з ООП і спеціально організованого простору в інклюзивному класі, що сприяє їхньому успішному навчанню [16].

Для учнів, які не мають ООП, інклюзія також пропонує варіативність – можливість обирати між навчанням у звичайному класі та інклюзивному середовищі, при цьому зберігаючи відповідність до державних освітніх стандартів щодо змісту та темпів засвоєння матеріалу [5].

У контексті міжнародного досвіду не можна не згадати вплив європейських ініціатив. Зокрема, важливою подією стала ухвала «Європейської стратегії щодо інвалідності на 2010–2020 роки», яка ставила за мету повну інтеграцію осіб з інвалідністю в усі сфери життя. Центральним принципом цього документа було гасло «Європа без бар'єрів» [20].

Щоб забезпечити ефективність інклюзивного навчання відповідно до норм міжнародного та національного законодавства, необхідне здійснення системної й послідовної роботи, спрямованої на всебічне включення дітей з різними формами розвитку у соціальне життя.

На сьогодні в освітньому управлінні спостерігається активне

використання досвіду, напрацьованого європейськими фахівцями у процесі становлення системи інклюзивної освіти. Практичні досягнення та труднощі, з якими стикалися зарубіжні експерти у сфері управління ІО, після відповідної адаптації можуть суттєво сприяти вдосконаленню аналогічних процесів в Україні. Це, у свою чергу, не лише сприяє прогресу на національному рівні, а й збагачує глобальну практику адаптації дітей з ООП у соціумі.

Україна за відносно короткий період здійснила перехід від моделі ізоляційного підходу до навчання осіб з особливими освітніми потребами до більш відкритої інклюзивної системи. Наразі ключовою тенденцією у вітчизняній освіті щодо дітей з ООП є саме інклюзія. Її стрімке впровадження в освітній простір України супроводжується новими викликами та необхідністю вирішення низки комплексних питань. Варто зазначити, що національна модель інклюзивної освіти формувалась із запізненням порівняно з міжнародною практикою, а отже, й відповідний досвід поки що є обмеженим. До того ж, існує певна розбіжність між проголошеними принципами та реальним станом справ у цій сфері [14].

Однією з найгостріших проблем залишається нерівномірний розподіл доступу до інклюзивної освіти: більшість послуг надається переважно в обласних центрах, тоді як у сільській місцевості та малих містах діти з ООП часто залишаються поза межами освітнього процесу [7]. Втім, останніми роками ситуація поступово змінюється на краще. Спостерігається зростання кількості навчальних закладів – як шкіл, так і закладів дошкільної освіти, де функціонують інклюзивні класи чи групи [15, 40]. Для досягнення повноцінної реалізації потенціалу кожної дитини важливо своєчасно виявляти й усувати бар'єри в освітньому середовищі. Лише за таких умов можлива реалізація індивідуальних освітніх програм, які, попри свою складність, мають відповідати потребам і можливостям дитини. Особливої підтримки потребують учні з адаптивними труднощами, пов'язаними з порушеннями слуху, зору, мовлення, інтелектуального розвитку тощо. У

подібних випадках ефективному залученню до соціуму сприяє використання спеціальних засобів корекції та компенсації втрачених чи обмежених функцій [28, 35]. Варто також зазначити, що за останні п'ять років кількість дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних класах загальноосвітніх шкіл, зросла майже вдвічі [40].

1.2. Характеристики та організаційні умови здійснення психологічного супроводу дітей з особливими потребами

Однак вивчення інклюзивного підходу не повинно обмежуватись лише аналізом його переваг. Важливим напрямом дослідження стає визначення критеріїв ефективного психологічного супроводу, що забезпечує успішність впровадження інклюзії. Переваги інклюзивного навчання доведено численними науковими дослідженнями, зокрема щодо його соціального, академічного та економічного ефекту. За останнє десятиріччя дедалі більше освітян визнають, що інклюзивна модель вигідна як для окремих учнів, так і для системи освіти загалом. Із позиції моралі, етики та соціальної рівності стає все складніше виправдовувати існування сегрегованих освітніх форм [22].

З метою надання змістовної та якісної освіти дітям з ООП важливо чітко окреслити умови, які сприятимуть досягненню успіху в інклюзії. У цьому контексті поняття «успіх» варто розглядати не лише з академічної, а й із психологічної перспективи. У педагогіці успішність розглядається як характеристика особистості, яка досягає позитивних результатів у навчально-виховному процесі. Це може включати досягнення учня у навчанні, професійний успіх педагога у формуванні компетенцій своїх вихованців, а також результативність батьківського впливу у вихованні дитини [25, 36].

На переконання І. Бека, поняття "неуспіх" та "успіх" переважно застосовуються для характеристики результативності діяльності особи.

Невдача трактується як відсутність запланованого результату, а успіх—як його наявність. У такому розумінні, відчуття успіху чи поразки буде визначатися на основі міри реалізації задуму суб'єкта щодо результату його зусиль. Коли ціль досягнуто, тобто одержано очікуваний результат, суб'єкт відчуває успіх, у протилежному випадку виникає відчуття невдачі [3, 14].

Під невдачею, у широкому сенсі, розуміється будь-яка діяльність, що не веде до досягнення бажаного підсумку (успіху). Під неуспішністю (в навчанні) мається на увазі невідповідність здобутих знань вимогам змісту освіти, що фіксується після закінчення будь-якого важливого етапу навчання: серії уроків, вивчення теми, розділу курсу, навчального семестру, року. Незважаючи на межі часових відрізків, діє теза про те, що невиконання встановлених вимог після завершення цих етапів зветься невдачею [36].

На основі результатів вивчення різних видів діяльності учнів молодшого шкільного віку, сучасна дослідниця О. Яшнова виділила ключові характеристики соціально успішного школяра [4, 23, 27], серед яких:

- сформована навчальна мотивація, інтерес до освітнього процесу, креативність у здобутті знань, умінь і навичок;
- широка допитливість, що охоплює різні галузі знань;
- реалістична самооцінка й позитивна позиція в учнівському колективі;
- здатність об'єктивно аналізувати власні результати та діяльність однолітків;
- емоційна чуйність, здатність переживати невдачі, радіти досягненням та співпереживати іншим.

На думку науковців В. Волошиної та Л. Лохвицької [4], психологічна успішність навчання школярів зумовлюється змінами у структурі їхньої когнітивної сфери, динамікою розвитку психічних функцій та ступенем сформованості пізнавального інтересу. Однією з головних передумов готовності дитини до навчання є стійкий пізнавальний інтерес, який закладає основу всього навчально-виховного процесу. Саме знання сприяють виникненню та поглибленню інтересу до навколишньої дійсності. Автори

наголошують на необхідності дослідження внутрішньої структури пізнавальної діяльності школярів, що дозволяє виявити чинники, які визначають успішність у навчанні [19].

Створення сприятливих умов під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є запорукою формування позитивної навчальної мотивації, зацікавленості та цілісного розвитку особистості. Безперечно, школярі, орієнтовані на досягнення, демонструють вищі результати [14].

Більшість дослідників акцентують увагу на необхідності організації освітнього процесу на засадах педагогіки успіху, що базується на таких принципах:

- принцип партнерської взаємодії;
- принцип позитивного впливу;
- принцип поєднання досягнень і труднощів;
- принцип гуманістичної спрямованості, що передбачає прийняття та розуміння дитини, врахування її внутрішнього світу, емоцій, бажань і надання їй права на вибір.

Дотримання наведених принципів забезпечує ефективне використання педагогічних методик для створення ситуації успіху не лише з дітьми без особливих потреб, а й у роботі з учнями з ООП. Ці принципи дають змогу визначити основні напрямки діяльності педагога, орієнтовані на досягнення кожним учнем позитивного результату. Педагог має враховувати індивідуальні психофізичні особливості, інтереси та нахили дитини, що забезпечує ефективність у створенні ситуації успіху як для окремого учня, так і для колективу загалом [14, 29, 30].

Формування позитивного мікроклімату в школі та родині має базуватись на принципах гуманізації взаємин. Успішність навчання учнів з ООП у закладах загальної середньої освіти значною мірою залежить від довіри та взаєморозуміння між учнем, педагогом і батьками. Партнерська взаємодія дозволяє батькам переосмислити важливість інклюзивного навчання разом із ровесниками, скористатися його перевагами та забезпечити

подальший розвиток своїх дітей [2, 21].

Ефективність усіх учасників освітнього процесу є взаємозалежною, тому ключовими постатями залишаються психолог, учитель, батьки та інші дорослі, що мають авторитет для дитини. У цій системі взаємодії особливої ролі набуває шкільний психолог, який виконує функції організатора і координатора процесу, створює умови для успішного навчання, виховання і соціалізації дитини як у школі, так і поза її межами [13].

Тож далі докладніше розберемо зміст та структуру роботи психолога й психологічного забезпечення ІО.

Основне завдання шкільного психолога – забезпечити умови для соціалізації учнів з особливими освітніми потребами, їх підготовки до самостійного життя в суспільстві, а також здійснювати профілактичну й корекційну роботу, спрямовану на подолання відхилень у розвитку особистості [28, 32]. Варто пам'ятати, що кожна дитина – унікальна, має свої індивідуальні особливості, інтереси, нахили та стиль діяльності, тому важливо забезпечити кожній можливість для розкриття свого потенціалу.

Принципи психологічного супроводу включають:

- безперервність психологічної підтримки;
- мультидисциплінарний підхід [28].

Психологічне забезпечення освітнього процесу включає безпосередню роботу з дитиною та її супровід у навчальному середовищі. Сам термін «супровід» акцентує увагу на тому, що особистість зберігає автономію у прийнятті рішень, і кінцевою метою є формування здатності самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність [37, 38].

Ефективний психологічний супровід передбачає проведення комплексної діагностики, яка охоплює:

- визначення соціального статусу дитини та її адаптаційного потенціалу;
- аналіз міжособистісних стосунків у родині та шкільному середовищі;
- співвіднесення психічного розвитку з віковими нормами;

- оцінку рівня розвитку пізнавальної, емоційно-вольової сфери та мотивації;
- виявлення індивідуально-типологічних особливостей;
- діагностику комунікативних умінь;
- виявлення сильних і слабких сторін формування особистості [26].

Одним із ключових елементів інклюзивного підходу є активне залучення батьків до освітнього процесу, розробки індивідуальних програм та освітніх маршрутів. Серед основних завдань психолога в роботі з родинами дітей з ООП можна виокремити:

- налагодження партнерських стосунків і створення психологічно комфортного середовища для всієї сім'ї;
- подолання стереотипів у взаємодії з родинами, з урахуванням їхніх традицій та потреб;
- підвищення психологічної й педагогічної обізнаності батьків;
- ознайомлення батьків з особливостями розвитку дитини та можливими труднощами інклюзивного навчання;
- впровадження індивідуального підходу та ефективних методик;
- консультування з питань оптимізації сімейних відносин;
- робота з педагогічним колективом з метою формування толерантного ставлення до учнів з ООП.

1.3. Особливості психологічного розвитку дітей з ООП

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої актуальності набуває проблема підтримки дітей з обмеженими можливостями або тих, які потребують особливих умов для здобуття освіти [6, 11]. Замість терміна «інвалід», який раніше широко вживався у правових документах та засобах масової інформації, сьогодні перевага надається більш гуманним формулюванням – «особи з особливими освітніми потребами» (ООП). Ця категорія включає осіб,

яким необхідна спеціальна допомога через наявність порушень, що заважають їм здійснювати діяльність, типової для їхнього віку. У сучасному дискурсі використовуються терміни «обмеження можливостей», а в англomовному світі – поняття *handicap*, яке трактується як перешкода або функціональне обмеження.

Залежно від галузі – медицини, права, педагогіки, соціології чи психології – поняття «обмеження» має різні інтерпретації. Вживання терміну «особи з обмеженими можливостями» дозволяє розглядати таких дітей як тих, хто має певні порушення, але здатен до розвитку за умови створення належного середовища. Обмеження можуть бути не лише результатом захворювання, а й наслідком недосконалості соціального оточення, яке не адаптоване до потреб цих дітей, або результатом упередженого ставлення й дискримінації.

Порушення розвитку можуть з'являтися як поступово під впливом зовнішніх чинників або хронічних недуг, так і виникати раптово внаслідок травм. У багатьох випадках ці стани можна частково або повністю компенсувати за допомогою медичних, педагогічних чи соціально-психологічних заходів.

Вперше термін «особливі освітні потреби» було запропоновано Мері Ворнок – британською дослідницею, яка у 1978 році очолила комісію з питань спеціальної освіти. Результатом роботи стала доповідь, відома як «Звіт Ворнок» (Warnock Report), що стала підґрунтям освітніх реформ у сфері роботи з дітьми, які мають порушення у розвитку [9].

З-поміж дослідників, що здійснили значний вплив на розвиток галузі, варто відзначити Лео Каннера і Ганса Аспергера – піонерів у вивченні аутизму, а також Жана Ітара й Едуара Сегена, які заклали основи педагогіки для дітей із когнітивними порушеннями. Їхні ідеї стали базовими для сучасного розуміння поняття ООП, що активно впроваджується і в українській системі освіти [9].

До категорії дітей з ООП належать не лише ті, хто має фізичні чи інтелектуальні порушення, а й обдаровані діти та представники соціально вразливих груп. Проте в українській освітній практиці цей термін переважно використовується щодо дітей із психофізіологічними відхиленнями.

Наявність особливих освітніх потреб передбачає необхідність створення

спеціальних умов та застосування адаптованих методик, а також залучення додаткових ресурсів – фахівців, асистентів, корекційних програм. Надзвичайно важливим є своєчасне виявлення таких потреб, адже багато з них, як-от порушення слуху чи зору, можна діагностувати ще на ранніх етапах розвитку.

Процес навчання таких дітей має ґрунтуватися на індивідуальному підході, із врахуванням специфіки кожного випадку. Наприклад, дітям з аутичним спектром необхідне передбачуване середовище та чітка структура дня. Успіх освітнього процесу залежить також від професійної підготовки педагогів та активного залучення батьків.

К.С. Лебединська виокремила чотири етіопатогенетичні типи затримки психічного розвитку:

- конституційний;
- соматогенний;
- психогенний;
- церебрально-органічний [12, 24].

Попри різні причини, для дітей з ООП характерні спільні психологічні ознаки, серед яких:

- моторні порушення;
- емоційна нестабільність;
- комбінація сенсорних і когнітивних порушень;
- аутистичні риси;
- мовленнєві проблеми;
- обмежена соціальна активність;
- слабка пізнавальна мотивація;
- знижений інтерес до гри;
- дефіцит знань про навколишнє середовище.

Серед чинників, що можуть викликати затримку розвитку, – ускладнення під час вагітності та пологів, шкідливі умови середовища, психічні травми. Такі діти нерідко мають труднощі в засвоєнні навчального матеріалу, погано адаптуються в колективі, виявляють несформованість навичок саморегуляції.

Через недостатню соціалізацію, гіперопіку з боку родини або соціальну ізоляцію, особистість таких дітей може не формуватися повноцінно. У дорослому віці це призводить до труднощів у взаємодії з суспільством, зниженої самооцінки, нестійкості до стресів, високого рівня тривожності та потреби у психологічній підтримці [1].

Висновки до першого розділу

Інклюзивна освіта – це не просто механічне включення дітей з особливими потребами до загальноосвітнього простору, а формування умов для повноцінної участі кожного у навчальному процесі. Такий підхід ґрунтується на принципах рівності, індивідуального підходу та гнучкості освітнього середовища.

Для успішної реалізації інклюзії необхідно створити сприятливу соціально-психологічну атмосферу в закладі освіти. Концепція «успішної педагогіки» спрямована на формування позитивного ставлення до навчання, підвищення мотивації, розвиток пізнавального інтересу. Ефективність інклюзії значною мірою залежить від співпраці між учасниками освітнього процесу: педагогами, батьками, спеціалістами та самими учнями.

Шкільний психолог у цій системі виконує роль координатора, забезпечуючи не лише психологічний супровід дитини, а й допомагаючи всім учасникам інклюзивного процесу взаємодіяти. Його діяльність ґрунтується на таких принципах:

- орієнтація на потреби дитини;
- надання кваліфікованих рекомендацій;
- забезпечення системної підтримки;
- залучення фахівців різного профілю.

Комплексний психологічний супровід охоплює не тільки роботу з дитиною, а й сприяє формуванню умов для її успішної соціалізації та навчання.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Характеристика основних напрямків психологічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання

У вітчизняній науковій традиції термін «діти з особливими освітніми потребами» зазвичай асоціюється з дітьми, які мають різні порушення розвитку, що потребують спеціального підходу в навчальному процесі з метою покращення їх якості життя.

Сучасні наукові підходи дають змогу визначити спільні характеристики освітніх потреб дітей із різними формами психофізичних порушень. Однією з ключових умов ефективної підтримки є своєчасне включення дитини в навчальне середовище одразу після виявлення особливостей її розвитку. Наприклад, при сенсорних порушеннях (зору, слуху) це можна зробити вже в перші тижні після народження, і з цього моменту має стартувати спеціальна педагогічна робота. Нерідко на практиці після встановлення діагнозу обмежуються лише медичними заходами, що є недостатнім. У таких випадках особливо актуальним стає раннє втручання, яке передбачає початок освітньої та психологічної підтримки з перших місяців життя.

Зміст навчання для таких дітей включає компоненти, яких не передбачає типова навчальна програма. Це можуть бути, наприклад, заняття зі слухо-зорового сприйняття мовлення, орієнтації у просторі для незрячих дітей, розвитку соціальних навичок у випадку інтелектуальних порушень або формування навичок самоконтролю.

Процес навчання таких учнів потребує застосування спеціалізованих методик і засобів, орієнтованих на їх індивідуальні особливості. Це часто

означає поділ навчального матеріалу на дрібніші блоки, більшу кількість повторень, використання зорової підтримки тощо.

Організація навчального середовища також підлягає адаптації: скажімо, для дітей із розладами аутистичного спектра необхідно структуровано організувати простір, аби сприяти їх орієнтації в оточенні та передбачуваності подій. До того ж важливим є розширення простору навчання за межі школи та забезпечення гнучких умов засвоєння знань, включно з можливістю подовження терміну здобуття освіти.

Організація освітнього процесу вимагає залучення команди фахівців — психологів, педагогів, соціальних працівників, медичних спеціалістів тощо. Особливу роль у цій системі відіграють батьки, які мають бути не просто сторонніми спостерігачами, а повноцінними партнерами у процесі навчання дитини, отримуючи при цьому кваліфіковану підтримку.

В межах реалізації інклюзивної моделі освіти необхідно:

- урахувати особливості дітей із різними порушеннями розвитку;
- будувати індивідуальну освітню траєкторію, адаптовану до потреб дитини на кожному етапі її становлення.

Ефективна інтеграція в навчальний процес передбачає комплексну психолого-педагогічну підтримку. Якість освітніх результатів безпосередньо залежить від урахування особистісних особливостей та індивідуального потенціалу кожного учня.

Основні завдання психолого-педагогічного супроводу:

- профілактика можливих труднощів у розвитку;
- допомога в подоланні освітніх, поведінкових і соціальних проблем;
- психологічна підтримка реалізації особистісно орієнтованих програм навчання;
- підвищення професійної обізнаності педагогів та батьків щодо підтримки дітей з особливими потребами.

Ключові напрямки роботи включають своєчасну діагностику, формування позитивного клімату в навчальному середовищі, консультування родин і працівників закладів освіти, розвиток психологічної компетентності всіх учасників освітнього процесу.

Основоположні принципи організації супроводу:

- орієнтація на індивідуальні потреби дитини;
- безперервність і системність підтримки;
- міждисциплінарна взаємодія спеціалістів.

Головна мета діяльності фахівців — формування в дитини здатності до максимально можливої самостійності, соціальної адаптації та активного життя. При цьому варто уникати надмірної опіки, яка лише посилює залежність.

Інклюзивне навчання ставить перед педагогікою два ключові завдання: сприяння всебічному розвитку дитини та мінімізація можливих ускладнень у процесі спільного навчання.

Психологічна служба закладу освіти відіграє центральну роль у створенні ефективного інклюзивного середовища. Її фахівці – практичні психологи та соціальні педагоги – забезпечують безперервну підтримку учнів, допомагають долати труднощі у навчанні й адаптації, налагоджують комунікацію з родинами.

Функції психологічної служби включають:

1. Вибір інструментарію для психодіагностики з урахуванням індивідуальних особливостей дитини.
2. Координацію методів корекційної роботи на основі результатів діагностики.
3. Реалізацію інтегрованих корекційно-розвивальних програм, які охоплюють як шкільну, так і сімейну сферу.

Психолого-педагогічний супровід здійснюється поетапно:

1. Діагностичний етап:

- вивчення психічного, фізичного, соціального та інтелектуального розвитку дитини;
- анкетування педагогів і батьків щодо готовності до інклюзивного навчання;
- аналіз умов, у яких проживає дитина;
- спостереження за поведінкою учнів у навчальному середовищі.

2. Організація документації:

- створення індивідуальних карток розвитку;
- ведення соціальних паспортів родин;
- фіксація спостережень у спеціальних щоденниках.

3. Індивідуальне планування:

- розробка навчальних маршрутів і рекомендацій за участю міждисциплінарної команди.

4. Методичне забезпечення:

- формування ресурсної бази;
- надання педагогам і батькам інформації про динаміку розвитку дитини.

5. Аналіз результативності:

- оцінювання навчальних, соціальних, психологічних, управлінських і медичних показників.

6. Виявлення бар'єрів:

- труднощі адаптації;
- конфлікти між учасниками освітнього процесу.

7. Удосконалення роботи:

- перегляд і корекція програм;
- гнучке планування діяльності;
- підвищення поінформованості всіх учасників щодо цінності інклюзії.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

З метою діагностики особливостей розвитку та емоційного стану дітей з особливими освітніми потребами нами було проведено відповідне дослідження, в якому взяли участь вихованці ДНЗ комбінованого типу «Журавонька» – 20, учні Новосуханівського ліцею – 14, учні КУ Сумського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 24 – 12, учні Підліснівського ліцею – 14. Усього у дослідженні взяли участь 60 дітей віком 4-7 років, з них: 28 хлопчиків та 32 дівчат (табл. 2.2.1). Дослідження проводилося протягом квітня 2024 – березня 2025 року.

Таблиця 2.2.1

Учасники експериментального дослідження

Назва закладу	Експериментальна група	Контрольна група
	30	30
Низівський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Журавонька» Садівської сільської ради Сумського району Сумської області	10	10
дівчатка:	5	5
хлопчики:	5	5
Новосуханівський ліцей Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області	7	7
дівчатка:	4	4
хлопчики:	3	3
КУ Сумський закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 24, м. Суми, Сумської обл.	6	6
дівчатка:	3	3
хлопчики	3	3
Підліснівський ліцей Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області	7	7
дівчатка:	4	4
хлопчик:	3	3

Дослідження проводилося у 3-ти етапи:

Етап 1 – вивчення науково-теоретичних джерел з теми дослідження, а також обґрунтування та вибір методик, що дозволяють виявити рівень психологічного комфорту дітей у групах з інклюзивною формою навчання. Особливу увагу приділено таким показникам, як рівень тривожності, рівень самооцінки, ступінь соціальної адаптації та емоційний стан вихованців.

Етап 2 – реалізація емпіричної частини дослідження: проведення діагностичних процедур, обробка отриманих емпіричних даних і здійснення їх порівняльного аналізу.

Етап 3 – впровадження корекційно-розвивальної програми, спрямованої на створення сприятливих психологічних умов у закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Програма передбачає зниження рівня тривожності, розвиток адекватної самооцінки та покращення психологічного стану дітей. Завершальний етап включає аналіз ефективності програми та формулювання практичних рекомендацій.

На другому етапі дослідження нами були застосовані такі методики: проєктивна методика «Кактус», методика визначення рівня самооцінки – «Сходи́нки», методика визначення емоційного стану дитини «Паровозик», Методика «Капітан корабля» для визначення статусного положення дитини у колективі.

Ми розподілили загальну вибірку респондентів на дві групи:
Експериментальна група (ЕГ) – складається з 30-ти дітей,
Контрольна група (КГ) складається з 30-ти дітей.

Проєктивна методика «Кактус» (додаток А) досліджує емоційно-особистісної сфери дитини, визначає наявності агресії, її проявів та інтенсивності.

Вихованцям дають завдання зобразити такий кактус, яким вони його собі уявляють. Не дозволяється ставити додаткові питання та роз'яснення завдання. Після того, як дитина закінчила малювати, з нею проводиться розмова, для надання характеристики образу кактуса. Ця методика може виявити такі риси дитини: наявність та інтенсивність агресії, імпульсивності, прагнення до лідерства,

егоцентризму, невпевненість у собі, відкритість, або навпаки скритність по відношенню до інших людей, оптимізм, тривожність, прагнення до домашнього захисту.

Метою методики «Сходишки» (додаток Б) є визначення рівня самооцінки дитини, як, на думку дитини її оцінюють інші люди і як ототожнюються ці уявлення між собою.

Процедура являє собою бесіду з дитиною в індивідуальному порядку з використанням певної шкали оцінок на якій вона сама розміщує себе і визначає те місце, куди, на її думку її поставлять інші люди. Шкала, за якою діти себе оцінюють: «Ось перед тобою сходишки. Якщо на них розташувати всіх дітей, ми, не називаємо її номер показуємо першу сходишку, тут стоятимуть найкращі діти, потім, ми показуємо другу і третю вказуємо, що тут стоять хороші діти, наступний крок ми показуємо четверту сходишку і говоримо, що тут стоять ні хороші, ні погані діти, далі показуємо п'яту і шосту сходишки – проговорюємо що тут погані, і показуємо на сьому сходишку говоримо, що на ній стоять найгірші.

Методикою «Паровозик» (додаток В) визначаємо особливості емоційного стану дитини, її настрій, чи присутній страх, тривога, рівень адаптації до колективу та стан загальної психологічної атмосфери у колективі. Дитині дають білий паровозик та вісім вагончиків різного кольору а саме: червоний, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, сірий, коричневий, чорний, які вона повинна розташувати у тій послідовності, яка їй до вподоби.

Методикою «Капітан корабля» (Додаток Д) оцінюємо рівень статусності дитини в середині групи та аналізуємо зацікавленість дітей у спілкуванні з однолітками.

Дослідження відбувається у вигляді індивідуальної бесіди, під час якої дитині показують малюнок корабля або можливий варіант це іграшковий кораблик і запитуємо її, кого б вона взяла б на свій корабель помічником, кого б запросила на корабель в якості гостя, кого нізащо не взяла б з собою в плавання, та хто ще залишився на березі.

Рівень емоційного стану кожної дитини визначали за допомогою методики

«Паровозик». Це метод дозволив визначити психічний стан дітей за такими показниками: позитивний психічний стан (ППС), негативний психічний стан (НПС), який розділяється на негативний психічний стан низького ступеня (НПСнс), негативний психічний стан середнього ступеня (НПСсс) середнього ступеня та негативний психічний стан високого ступеня (НПСвс).

За результатами нашого дослідження серед учасників ЕГ отримали такі результати: ППС мають 15 дітей, це становить 50 %; НПСнс у 6 дітей, що становить 26%; НПСсс у 3 дітей (8%); НПС вс у 6 дітей (16%), це свідчить про те, що половина експериментальної групи – мають негативний психічний стан, занижений настрій та перебувають у стані тривоги.

Результати можна побачити на рис 2.2.1

Серед учасників КГ були виявлені такі показники: ППС у 15 дітей, що становить 50%; НПСнс у 7 дітей (24%); НПСсс у 3 дітей (9 %); НПСвс у 5 дітей (20%), отримані дані свідчать про відносно стабільний емоційний стан дітей у контрольній групі, проте із наявністю певного відсотка учасників із зниженим рівнем емоційного благополуччя, що потребує подальшої уваги з боку фахівців.

Ми засвідчуємо однакові показники 50 %.

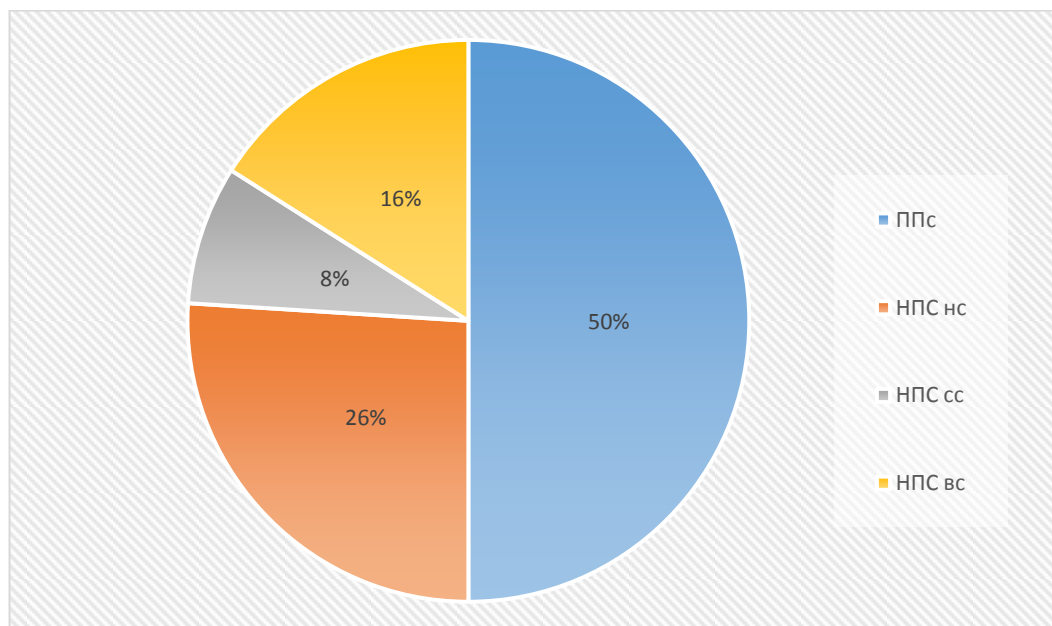

Рис. 2.2.1. Емоційний стан експериментальної групи дослідження, %

За методикою «Кактус», досліджували емоційно-особистісну сферу дитини, визначали наявність агресії, її проявів та інтенсивність. Таким чином, у дітей, які мають особливі освітні потреби були отримані такі результати:

- експериментальна група: агресивність – 15 дітей (27%); імпульсивність – 3 дітей (10 %), тривожність – 5 дітей (16%), впевненість у собі – 7 дітей (23%).
- контрольна група: агресивність – 10 дитини (33%), імпульсивність – 6 дітей (20%), тривожність – 9 дітей (30 %), впевненість у собі – 5 дітей (16%).

Під час проведення даної методики у дітей виникало більше всього труднощів. Більшість дітей не розуміли, як його малювати, бо не мали уявлення про кактус, тому що ніколи не бачили цю рослину і нічого про неї не знали. Тільки після демонстрації прикладу у дітей сформувалося уявлення про кактус.

Отже у дітей переважав високий рівень агресії, на що вказувало довжина та велика кількість голок на малюнках. Присутність внутрішньої агресивної штриховки і переривчастих ліній, сильного тиску на папір та використання темних кольорів вказувало, що більшість дітей відчували тривогу. Наявність квіткового горщика і зображення домашнього кактуса у дітей свідчить про те, що діти прагнуть до домашнього захисту, такі діти відчують себе найбільш комфортно вдома. Намальований дітьми кактус, який зростає у пустелі, вказує, що діти прагнуть до самотності.

Також нами була використана методика «Сходинки» для визначення рівня самооцінки дітей з ООП. Серед дітей експериментальної та контрольної груп з ООП переважає однаково занижена самооцінка, що свідчить про наявність невпевненості у собі, високий рівень тривожності та емоційне неблагополуччя.

Після проведення діагностики були отримані наступні результати: в ЕГ завищений рівень самооцінки у 7 дітей (23%), адекватний рівень самооцінки у 3 дітей (10 %), занижений рівень самооцінки у 20 дітей (67%); КГ мала такі

результати: завищений рівень самооцінки у 6 дітей (20%), адекватний рівень самооцінки у 5 дітей (17%), занижений рівень самооцінки у 19 дитини (63%).

Таким чином, ми бачимо, що діти, потребують проведення корекційно-розвивальної роботи з підвищення рівня самооцінки, формування адекватної самооцінки. Отримані результати відображені на рисунку 2.2.2.

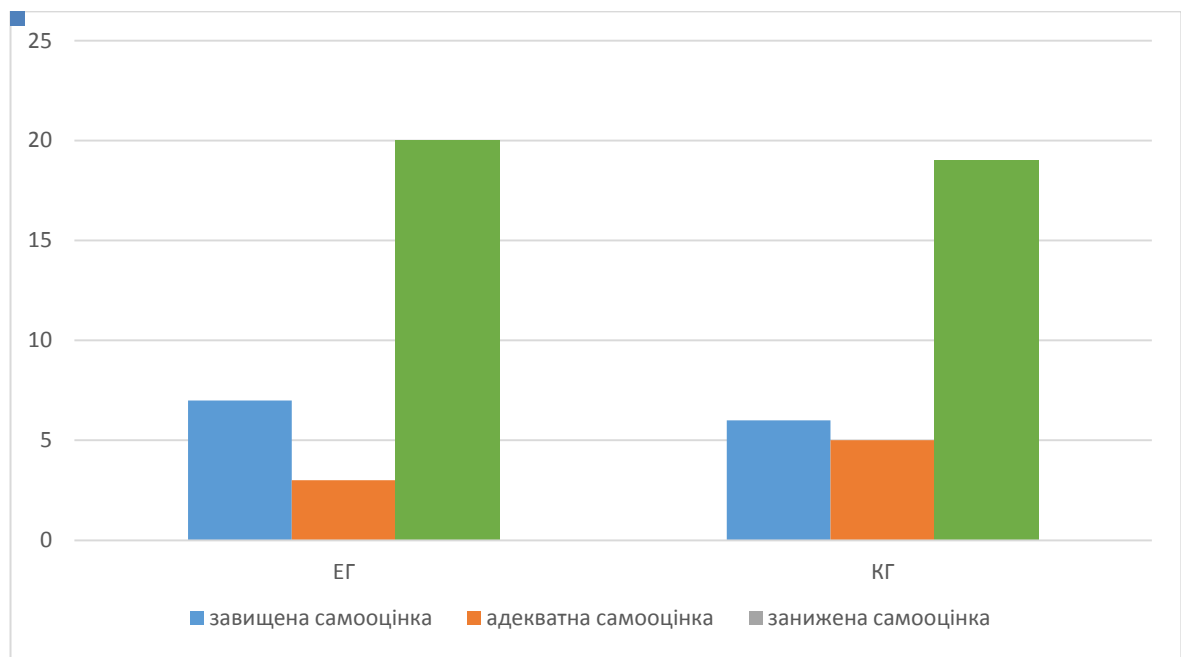

Рис.2.2.2. Рівень самооцінки дітей в експериментальній та контрольній групах

Для визначення зацікавленості дітей у спілкуванні з однолітками ми використали методику «Капітан корабля».

За результатами бесіди було виявлено: у ЕГ 11 дітей (37%) відносяться негативно, 11 дітей (37%) позитивно відноситься, 8 дітей – ігнорують (27%).

У контрольній групі – 8 дітей (27%) відносяться негативно, 5 дітей (17%) відносяться позитивно та 17 дітей (57%) ігнорує.

Отримані дані свідчать про певні відмінності у рівні соціальної активності між дітьми ЕГ та КГ, що дає підстави для подальшого аналізу ефективності психолого-педагогічного впливу в межах експерименту.

Отже, в цілому за результатами констатувального дослідження можна зробити висновок, дітям з особливими освітніми потребами більше притаманний негативний емоційний стан, підвищений рівень тривожності, невпевненість у собі та переважає занижена самооцінка. Таким чином, це дає нам зрозуміти, що діти з особливими освітніми потребами, які перебувають в групах та класах потребують обов'язкового психологічного супроводу, що підвищить рівень їх психологічного комфорту та забезпечить вдалу соціалізацію.

Висновки до другого розділу

Головна умова процесу навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами є застосування особистісно-орієнтованого підходу, використання групових та різноманітних індивідуальних форм роботи, розробка для кожної дитини з особливостями спеціальної індивідуальної програми розвитку й індивідуального плану навчання з урахуванням усіх особливостей дітей, їх можливостей та потреб для комфортного перебування у закладах ДНЗ та ЗЗО.

Інклюзивну освіту ми розглядаємо як таку систему, що надає особливі освітні послуги, яка незалежно від рівня її психічного або фізичного розвитку та наявності у неї особливих потреб надає можливість кожній дитині отримати освіту.

На нашу думку, впровадження інклюзивної освіти в Україні доцільно розпочинати із закладів дошкільної та загальної середньої освіти з метою забезпечення більш якісної та ефективної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Головною метою психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами є формування вдалої соціальної адаптації, підготовка до подальшого самостійного життя, коли вони подорослішають.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

3.1. Моделювання психологічного супроводу дітей з особливими потребами (на прикладі КУ «Інклюзивно-ресурсного центру Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області»)

Комунальну установу "Інклюзивно-ресурсний центр Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області" було засновано 1 листопада 2018 року. Розташований за адресою: Сумська обл., Сумський район, Степанівська ТГ, с. Косівщина, вул. Шкільна, 16-Б.

Інклюзивно-ресурсний центр – це установа, створена для забезпечення рівного доступу до освіти дітей віком від 2 до 18 років, зокрема дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

- проводить комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з метою визначення особливих освітніх потреб дитини;
- надає психолого-педагогічні послуги;
- надає корекційно-розвиткові послуги;
- здійснює супровід під час освітнього процесу: проводить моніторинг досягнень та забезпечує підтримку під час навчального процесу;
- надає консультації педагогічним працівникам закладів освіти;
- надає консультативну та психологічну допомогу батькам дитини з ООП та їх законними представниками;

- організовує інформаційно-просвітницьку діяльність.

Інклюзивно-ресурсний центр надає послуги дітям та їхнім батькам Бездрицької, Хотінської, Миколаївської, Садівської, Юнаківської, Нижньосиригатської, Верхньосиригатської, Боромлянської, Миропільської, Степанівської ОТГ (об'єднаних територіальних громад).

Загальна кількість дітей на території обслуговування станом на 2024 рік - 8032 дитини. Станом на 1 жовтня 2024 року на обліку в ІРЦ перебуває 378 дітей.

Батьки дітей віком від 2 до 18 років, які мають питання чи занепокоєння щодо розвитку своєї дитини, можуть звернутися до інклюзивно-ресурсного центру.

Послуги ІРЦ, включаючи комплексну психолого-педагогічну оцінку, надаються виключно за письмовою заявою батьків або законних представників дитини.

Жодна послуга центру не може бути надана примусово чи за ініціативою третіх осіб, таких як вчителі, вихователі або інші спеціалісти.

Функції ІРЦ:

- забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки;
- надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг;
- методична, консультаційна та психологічна допомога педагогам, які навчають дітей з особливими потребами;

Основні принципи у роботі інклюзивно-ресурсного центру

- повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей;
- дотримання найкращих інтересів дитини;
- недопущення дискримінації та порушення прав дитини;
- конфіденційність;

- доступність освітніх послуг з раннього віку;
- міжвідомча співпраця.

Комплексна психолого-педагогічна оцінка проводиться фахівцями центру індивідуально за такими напрямками:

- оцінка фізичного розвитку дитини;
- оцінка мовленнєвого розвитку дитини;
- оцінка когнітивної сфери дитини;
- оцінка емоційно-вольової сфери дитини;
- оцінка навчальної діяльності дитини

Складання індивідуальної програми розвитку

Індивідуальна програма розвитку дитини (ІПР) - це документ, який визначає цілі та напрями навчання, адаптації та корекції розвитку дитини з особливими освітніми потребами. (Додаток Е)

Важливо! ІПР має бути динамічним документом, який періодично переглядається та коригується з урахуванням досягнень дитини та змін в її стані. (Рис. 3.1.1)

Рис. 3.1.1. Складання індивідуальної програми розвитку

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) створюється командою психолого-педагогічного супроводу з урахуванням висновків ІРЦ та індивідуальних потреб дитини. Програма визначає цілі, адаптації й модифікації навчального процесу, методи оцінювання та необхідну підтримку. Важливо забезпечити участь батьків, педагогів, асистентів та інших фахівців. ІПР є гнучким документом і регулярно переглядається відповідно до динаміки розвитку дитини [36]. Оформлення ІПР проводиться відповідно до такої форми:

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

1. Період виконання 01.09.2023 р. до 28.05.2024р.

2. Загальні відомості про учня:

ІПН учня: Станіслав

Дата народження: 25.10.2014р.

Повна назва закладу: Комунальна установа Сумський закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 24, м. Суми, Сумської обл.

Рік навчання: 2 рік.

Клас: 2Б клас.

3. Відомості про особливості розвитку учня (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, навчальну діяльність)

№	Дата	Короткий зміст	Джерело інформації
1.	19.03.2022	Дитина з особливими освітніми потребами (порушення опорно-рухового апарату). Рекомендована освітня програма: адаптована програма закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано використання як ресурс програму спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.	Висновок ІРЦ

Продовження таблиці

2.	20.05.2022	ДЦП	Лікар педіатр
3.	14.09.2023	Без труднощів вступає у вербальний контакт. Розрізняє різну гучність та тон голосу. Намагається спілкуватися повними реченнями. Наявні недоліки звуковимови (змазана звуковимова через порушення артикуляційного апарату). Активний словник менший за пасивний. Рухливість артикуляційного апарату обмежена через недостатню іннервацію, наявна оральна диспраксія, гіперсалівація. Видих укорочений, не глибокий, незначно порушений тембр голосу, інколи неправильно ставить наголос у словах. Фонематичний слух розвинутий на середньому рівні. Частково сформований звуковий аналіз слів. Граматична будова мови частково порушена. Може підтримувати діалог. Розвиток навичок читання згідно віку.	Логопед
4.	11.09.2023	Вступає в контакт легко. На запитання відповідає охоче. Докладає зусилля для виконання завдання. Прагне самостійності. Увага не стійка. Темп виконання завдань у класі повільний.	Класний керівник
5	11.09.2023	Активний, прагне спілкування з однолітками. Емоційний фон позитивний. Стійкість уваги знижена. Прагне позитивного результату у своїй діяльності.	Практичний психолог

4. Наявний рівень знань і вмінь учня

Потенційні можливості	Потреби
Може навчатися в класі, сприймати інформацію, розуміє та виконує вказівки вчителя.	Потребує допомоги асистента вчителя для виконання завдань.

5. Додаткові освітні та соціальні потреби учня (додаткова підтримка асистента вчителя, супровід соціальним працівником, робота з вчителем-дефектологом, вчителем-логопедом тощо)

☐ Так асистент вчителя

☐ Ні

6. Психолого-педагогічна допомога, що надається під час проведення у позаурочний час корекційно-розвивальних занять

Напрямок	Фахівець, який проводить заняття	Місце проведення заняття	Дата проведення заняття	Періодичність
Корекція мовлення	Учитель-логопед	Клас		1 година на тиждень
Лікувальна фізкультура	Учитель-реабілітолог	Клас		2 години на тиждень
Підтримка при виконанні завдань	Асистент вчителя	Клас		За індивідуальним планом
Огляд спеціалістів	Лікар-невролог, лікар-ортопед, лікар-офтальмолог			1 раз на пів року та за потребою

7. Характеристика учня

Сфера розвитку	Стисла характеристика	Заплановані дії	Очікувані результати/уміння
Фізична сфера	Самостійно виконує основні гігієнічні процедури. Намагається контролювати власну поставу. Реагує на звукові та світлові подразники поворотом голови. Для пересування іноді необхідна додаткова опора.	1. Створення сприятливих умов для оптимального фізичного розвитку дитини. 2. Дотримання правил здоровозбережувальної поведінки, проведення гімнастики для очей. 3. Дотримання охороно-педагогічного режиму. Додаткова опора під час пересування.	1. Дотримання правил здоровозберігаючої поведінки. 2. Дотримання охороно-педагогічного режиму. 3. Удосконалення навичок самостійного застосування навичок. 4. Розвиток дрібної моторики рук.

Продовження таблиці

Фізична сфера	Соціально-побутові навички сформовані відповідно віку. Самостійно займає положення сидячи та зберігає його. Частково володіє основними рухами. Координація рухів верхніх кінцівок не порушена. Дрібна моторика розвинена недостатньо.	4. Виконання фізичних вправ для зміцнення м'язів нижніх кінцівок та хребта. 5. Використання різних засобів для розвитку дрібної моторики.	
Мовленнєва сфера	Самостійно вступає у вербальний контакт. Намагається спілкуватися повними реченнями. Наявні недоліки звуковимови. Активний словник менший за пасивний. Рухливість артикуляційного апарату обмежена. Частково сформований фонематичний слух. Навички читання розвинуті згідно віку.	1. Сприяння створення позитивних умов для комунікації. 2. Підтримувати позитивну мотивацію до вербального спілкування. 3. Використання диференційованої артикуляційної гімнастики. 4. Використання вправи на розвиток мовленнєвого дихання. 5. Використання технік розвитку граматичної сторони мовлення. 6. Використання ігрових технологій для збагачення активного словника та розвитку зв'язного мовлення дитини.	1. Формування позитивної мотивації дитини. 2. Активне та впевнене спілкування з однолітками. 3. Розвиток мовленнєвого дихання. 4. Розвиток граматичного мовлення. 5. Збагачення активного словнику. 6. Розвиток зв'язного мовлення.

Продовження таблиці

Когнітивна сфера	Рівень розвитку когнітивної сфери відповідає віковим нормам. Має не стійку увагу. Здатний переключати увагу з одного виду діяльності на інший. Пам'ять мимовільна. Мислення наочно-образне.	1. Використання вправ на розвиток довільності пізнавальних процесів. 2. Використання наочності на уроках. 3. Застосування методик з розвитку уваги та пам'яті.	1. Розвиток довільності пізнавальних процесів. 2. Розвиток довільної пам'яті. 3. Розвиток здатності концентрувати увагу до 25 хв.
Емоційно-вольова сфера	Вступає в контакт легко невимушено, охоче відповідає на запитання. Емоційний фон позитивний. Докладає зусилля для виконання завдань, прагне доробити його до кінця. Відслідковується позиція «Я сам».	1. Залучення до виконання колективних завдань. 2. Створення ситуації успіху.	1. Без бар'єрне спілкування з однолітками.

8. Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості учня не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми)

№	Навчальний предмет	Програма	
		адаптована	модифікована
1.	Українська мова	•	
2.	Українська література	•	
3.	Математика	•	
4.	Я досліджую світ	•	
5.	Англійська мова	•	

Звільнення від вивчення окремих навчальних предметів

☐ Так (зазначити предмет (предмети) _____) ☐ Ні

9. Адаптація (необхідне підкреслити)

Пристосування середовища: **доступність**, інтенсивність освітлення, зменшення рівня шуму в класі, **приміщення для усамітнення**, інше _____

Психолого-педагогічна адаптація: **збільшення часу на виконання завдань**, чергування видів діяльності, **виконання завдань за зразком**, вид та частота релаксації, використання засобів концентрації уваги, інше _____

Адаптація навчального матеріалу: **адаптація навчальних посібників, наочних матеріалів, картки-підказки**, використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, інше _____

Необхідне спеціальне обладнання

☐ Так (зазначити обладнання) _____

☐ Ні

10. Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма розробляються відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня.

Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів та кількість годин для їх вивчення.

Навчальний предмет: Українська мова

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
Розвиток фонематичного слуху.	Письмо під диктовку складів та невеликих слів. Визначати речення в усному і писемному мовленні, знаходити межі речень у тексті. Списувати друкований текст по складах і цілими словами.	Інтерактивні технології	

Продовження таблиці

Оволодіння вміннями звуко-буквеного аналізу слова	Формувати практичні мовленнєві навички письма на основі доступних відомостей про речення як таке, що виражає закінчену думку. Удосконалення вимови звуків, які становлять певні труднощі. Автоматизація правильної вимови звуків.	Диференційований підхід до навчання	
Формування свідомого ставлення до навчання	Спільно з учителем перевіряти правильність написання слів шляхом орфографічного промовляння. Складання текстів(усно) за серіями малюнків.	Особистісно-орієнтовані технології	

Навчальний предмет: Літературне читання

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
Удосконалювати навички читання в голос.	Читати в голос цілими словами. Співвідносити прочитане слово з малюнком. Збагачувати активний словник на п'ять нових слів за тему.	Ігрові технології	
Збагачувати словниковий запас	Слухати текст. Давати відповіді на запитання вчителя за змістом прочитаного	Технології розвивального навчання	

Продовження таблиці

	тексту. Вивчити слова ввічливості та використовувати їх у повсякденному житті.		
Розрізняти усне й писемне мовлення.	Читати в голос цілими словами (з поступовим переходом до фразового читання) доступні за змістом тексти. Слухання тексту. Вчити визначати разом з учителем причино – наслідкові зв'язки між описуваними подіями і вчинками дійових осіб (відповіді на запитання: хто? що зробив? який?).	Технологія традиційного навчання.	
Розвивати зв'язне мовлення.	Читати в голос цілими словами (з поступовим переходом до фразового читання) доступні за змістом тексти. Слухання тексту. За допомогою та запитаннями вчителя висловлювати своє ставлення до описаних подій (вчинків дійових осіб).	Технології розвивального навчання	

Навчальний предмет: Математик

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
Рахунок в межах 20	Пряма і зворотна лічба в межах 20. Назви компонентів дій.	Технологія критичного мислення	

Продовження таблиці

Оволодіння додаванням та відніманням в межах 20	Додавання та віднімання в межах 20.	Диференційовані технології	
Ознайомлення з елементами геометрії	Одиниці вимірювання. Додавання і віднімання в межах 20. Креслення відрізків.	Прикладні технології	
Ознайомлення з одиницями вимірювання.	Розрізнення одиниць вимірювання, довжини, часу, монети.	Ігрові технології	

Навчальний предмет: «Я досліджую світ»

Цілі навчання	Зміст	Педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети	Оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя
Усвідомлює людину як частину природи і суспільства, її відмінності від інших живих істот. Розповідає про себе, називає адресу проживання. Складає словесний портрет «Який (яка) Я», «Чим відрізняюсь від інших», «Що я вмію», «Чого хочу навчитись». Володіє найпростішими гігієнічними навичками та навичками самообслуговування. Описує можливі ризики для життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці. Розуміє переваги акуратності, доброзичливості, чесності. Досліджує свій організм.	Людина – частина природи і суспільства. Пізнання себе, своїх можливостей. Місце проживання, безпечна поведінка вдома і на вулиці. Органи чуття. Турбота про органи тіла, гігієнічні навички.	Дослідження-спостереження та дослідження-пошук.	

Продовження таблиці

Знає назву країни, її столицю. Має уявлення про зміст символів держави (прапор, герб, гімн, українська мова), історичні пам'ятки свого краю. Виявляє зв'язки між людьми в суспільстві (хто про кого дбає, значення праці людей для добробуту країни. Орієнтується у найближчому просторі. Долучається до корисних справ громади.	Громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання історії свого краю, символів держави.	Дослідження-розпізнавання, дослідження-спостереження та дослідження-пошук.	
Розрізняє предмети неживої і живої природи, рукотворні об'єкти. Розуміє значення сонячного світла і тепла на землі. Має уявлення про повітря, воду, ґрунт, їх властивості, про різноманітність живих організмів, знає про добові та сезонні зміни в природі, усвідомлює причини їх повторюваності. Встановлює найпростіші взаємозв'язки в живій і неживій природі, між живими організмами і навколишнім середовищем, між природними умовами та господарською діяльністю людей. Розуміє цінність природи для життя людей, залежність якості життя людей від стану навколишнього середовища. Виконує найпростіші правила поведінки в природі, бере посильну участь в природоохоронній діяльності. Обирає такі проблеми довкілля, які можна з'ясувати дослідницьким шляхом. фіксує результати досліджень (експериментів), застосовує різні засоби досліджень (лупа, термометр, компас).	Що належить до природи. Жива і нежива природа. Сонце і його вплив на живу і неживу природу. Спостереження за рослинами, тваринами, діяльністю людей у різні пори року. Охорона і збереження природи.	Дослідження-спостереження та дослідження-пошук. Експеримент.	

11. Джерела інформації в процесі розроблення індивідуальної програми розвитку:

- ☐ висновок психолого-медико-педагогічної консультації
- ☐ попередня індивідуальна програма розвитку
- ☐ батьки/опікуни
- ☐ учень
- ☐ інші _____

12. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади	Підпис
Мудрицька А.М. Білера А.В. Чешенко М.С. Решетько О.П. Пушкарьова П.О. Гусениця Н.І.	Заступник директора з НВР Учитель Асистент учителя Мати Логопед Практичний психолог	

13. Узгодження індивідуальної програми розвитку з:

1) батьками/законними представниками:

Прізвище, ім'я, по батькові батьків/законних представників

Підпис _____ дата _____

14. План консультування батьків/законних представників у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку

Дата	Мета	Відповідальні особи
	Ознайомлення з індивідуальною програмою розвитку та досягненнями учня у ході її реалізації	Класний керівник
	Ознайомлення з навчальним режимом учня та результатами спостереження у ході освітнього процесу	Вчитель асистент
	Ознайомлення з методами розвитку уваги та пам'яті учня	Практичний психолог

Індивідуальна програма розвитку дитини (ІПР) - складається спільною працею команди фахівців, до якої входять:

- батьки або опікуни дитини;
- вчителі;

- психолог;
- дефектолог;
- інші фахівці (за потребою).

3.2. Результати експериментального дослідження психологічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання

Нами була розроблена та впроваджена корекційно-розвивальна програма (Додаток Ж), її мета полягає у забезпеченні психологічного комфорту дітей з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ та ЗЗО, сприйнятті вдалої соціалізації особливих дітей, зниженні рівня тривожності у них та формування адекватної самооцінки, впевненості у собі, усуненні перешкод у спілкуванні з однолітками, знятті напруження.

Основними завданнями корекційно-розвивальної програми були:

1. Зняття емоційного та м'язового напруження;
2. Формування позитивних комунікаційних взаємин між дітьми з ООП, що дасть дитині змогу успішно соціалізуватися;
3. Усунення почуття тривожності у дітей з ООП під час перебування в інклюзивних групах та класах;
4. Розвиток у дітей з ООП вміння взаємодіяти з іншими дітьми;
5. Сприяння підвищенню заниженої самооцінки та формування впевненості в собі;

Теми та мета тренінгових занять викладені в таблиці 3.2.1 «Структура тренінгового заняття».

Програма складається з п'яти тренінгових занять тривалістю 30 хвилин, кожне з яких включає в себе від чотирьох до п'яти ігор і має чітку структуру проведення. Заняття проводилися з дітьми віком 4-7 років.

Кількість дітей становила 60 осіб з них: 28 хлопців та 32-і дівчини.

Реалізація корекційно-розвивальної програми відбувалась протягом трьох тижнів, по 2 заняття на тиждень (середа – п'ятниця).

Таблиця 3.2.1

Структура тренінгового заняття

№ гри	Мета	Час
Гра № 1	Вступна частина заняття орієнтована на встановлення контакту з дітьми, формування емоційно-безпечного середовища та зміцнення взаємозв'язків у дитячому колективі.	6 хв.
Гра № 2	Основна частина заняття включає другу гру, що спрямована на зниження рівня тривожності у дітей з порушеннями психофізичного розвитку	6 хв.
Гра № 3	Третя гра спрямована на розвиток впевненості в собі та підвищення самооцінки у дітей з особливими освітніми потребами.	6 хв.
Гра № 4	Основною метою четвертої гри є зниження психоемоційної напруги, подолання невротичних проявів і страхів, а також досягнення релаксації шляхом розслаблення більшості м'язових груп.	6 хв.
Гра № 5	Завершальна частина заняття передбачає підведення підсумків, рефлексію пережитого досвіду та прощання з дітьми	6 хв.

Після закінчення нами корекційно-розвивальної програми було проведене дослідження, яке спрямоване на відстежування та аналіз результатів корекційної роботи. Повторне дослідження відбувалося за допомогою таких самих діагностичних методик, що і перед початком практичних занять з дітьми, а саме: проєктивна методика «Кактус» , методика для виявлення рівня самооцінки «Сходінки», методика для визначення особливостей емоційного стану дитини «Паровозик», методика «Капітан корабля» для визначення статусного положення дитини в колективі.

Ми можемо провести аналіз ефективності корекційно-розвивальної програми та зафіксувати наявність або відсутність динаміки показників, які обстежувалися нами за допомогою порівняння попередніх та повторних результатів дослідження.

Порівняння даних, отриманих на початку та в кінці дослідження за допомогою методики «Паровозик» дозволяє нам простежити позитивні зміни у рівні емоційного стану дітей з експериментальної групи, де було зафіксовано збільшення кількості дітей, а саме п'ятеро, які мають позитивний психічний стан.

Тепер позитивний психічний стан мають 20 дітей (67%), негативний психічний стан низького ступеню спостерігається 5 дітей (17%) та негативний психічний стан середнього ступеню у 5 дітей (17%). Негативний психічний стан високого ступеню не було виявлено. Можна констатувати позитивний вплив корекційно-розвивальної роботи, а саме збільшення кількості дітей з позитивним психічним станом, відсутність негативного психічного стану високого ступеню серед дітей, підвищення рівня загального психологічного клімату у групі. Результати можна побачити на рис. 3.2.1.

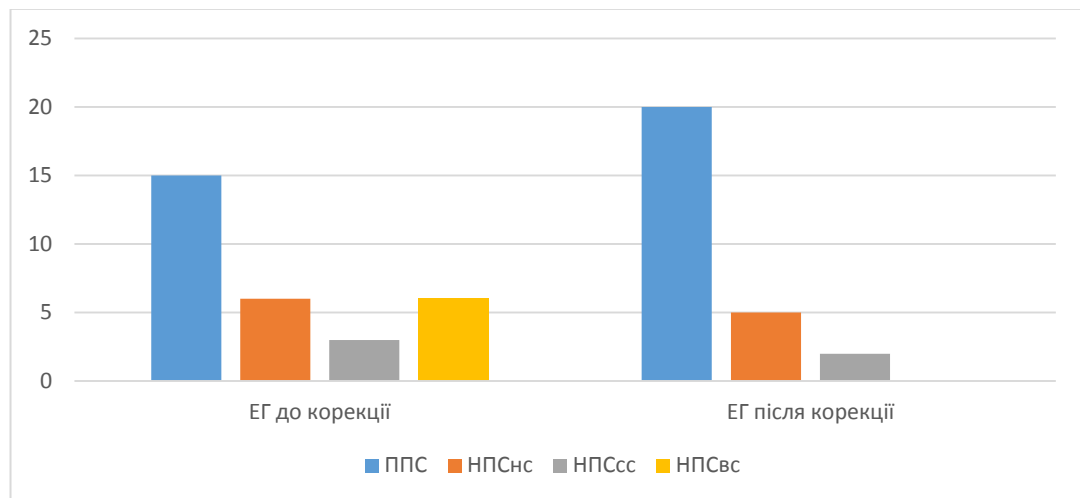

Рис. 3.2.1. Емоційний стан дітей експериментальної групи після проведення корекційно-розвивальної програми

За результатів констатувального етапу у контрольній групі ми маємо такі показники : ППС у 15 дітей, що становить 50%; НПСнс у 7 дітей (24%); НПСсс у 3 дітей (9 %); НПСсвс у 5 дітей (20%), попри наявність позитивного психічного стану у частини дітей, залишається значна кількість тих, хто перебуває в негативному психоемоційному стані (50%), що супроводжується

проявами тривожності, страху, емоційного напруження та зниженого настрою. Ці дані вказують на потребу в цілеспрямованій психолого-педагогічній роботі з метою емоційної підтримки та стабілізації психічного стану дітей.

Порівняльний аналіз психічного стану дітей експериментальної та контрольної груп представлений на рис. 3.2.2.

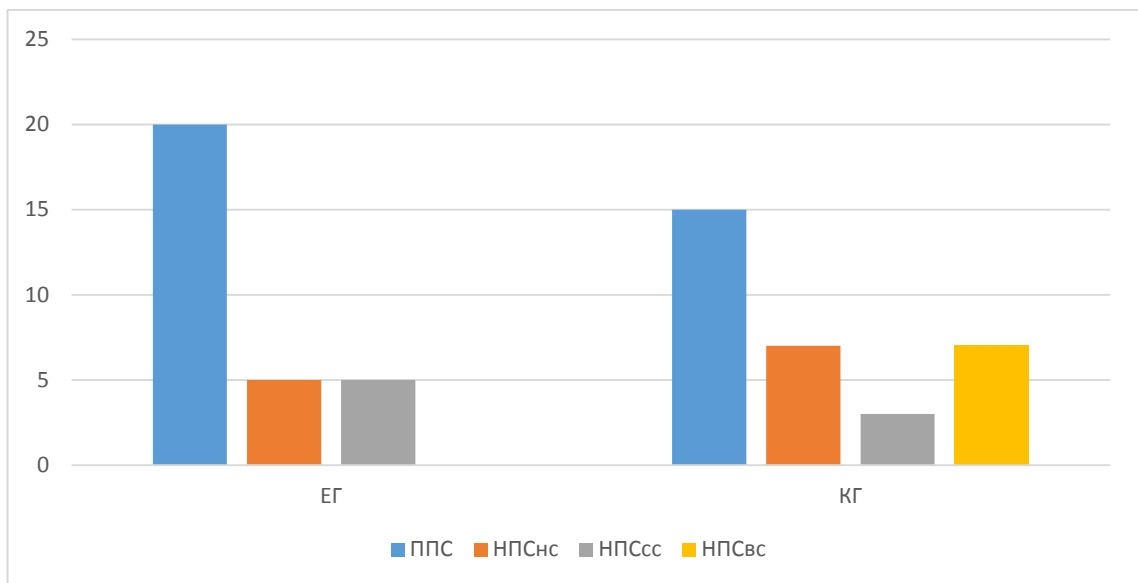

Рис. 3.2.2. Порівняння емоційного стану дітей ЕГ з КГ після проведення корекційно-розвивальної програми

Отримані результати дають підстави констатувати ефективність корекційно-розвивальної роботи, проведеної в експериментальній групі. Так, спостерігається збільшення кількості дітей з позитивним психічним станом на 17% (з 50% у КГ до 67% у ЕГ); відсутній негативний психічний стан високого ступеня в експериментальній групі, тоді як у контрольній він зафіксований у 20% дітей; частка дітей з негативними психоемоційними проявами в ЕГ є меншою (34%) порівняно з КГ (50%). У процесі дослідження психоемоційного стану дітей були отримані результати, що свідчать про підвищення рівня

загального психологічного благополуччя дітей експериментальної групи.

Таким чином, впроваджена корекційно-розвивальна програма, яка має позитивний вплив на емоційний стан дітей і сприяє формуванню більш стабільного та позитивного психоемоційного фону.

Порівняльний аналіз даних, отриманих на початку та наприкінці дослідження за допомогою проєктивної методики «Кактус», дозволяє зробити висновок про позитивну динаміку в емоційно-особистісному розвитку дітей експериментальної групи. Зокрема, в ЕГ спостерігається суттєве зниження рівня агресивності (з 15 до 10 дітей, що становить 33%) та імпульсивності (з 3 до 5 дітей, 16%), а також підвищення рівня невпевненості у собі, що, хоча й кількісно зросло до 10 дітей (33%), потребує якісного уточнення щодо глибини проявів цієї характеристики. Рівень тривожності залишився незмінним – 5 дітей (16%). Отримані результати свідчать про часткове покращення емоційного стану та зниження проявів агресивності у дітей з ООП. Водночас підвищення показників невпевненості та імпульсивності потребує додаткового аналізу та корекційної роботи. Результати представлені на рис. 3.2.3.

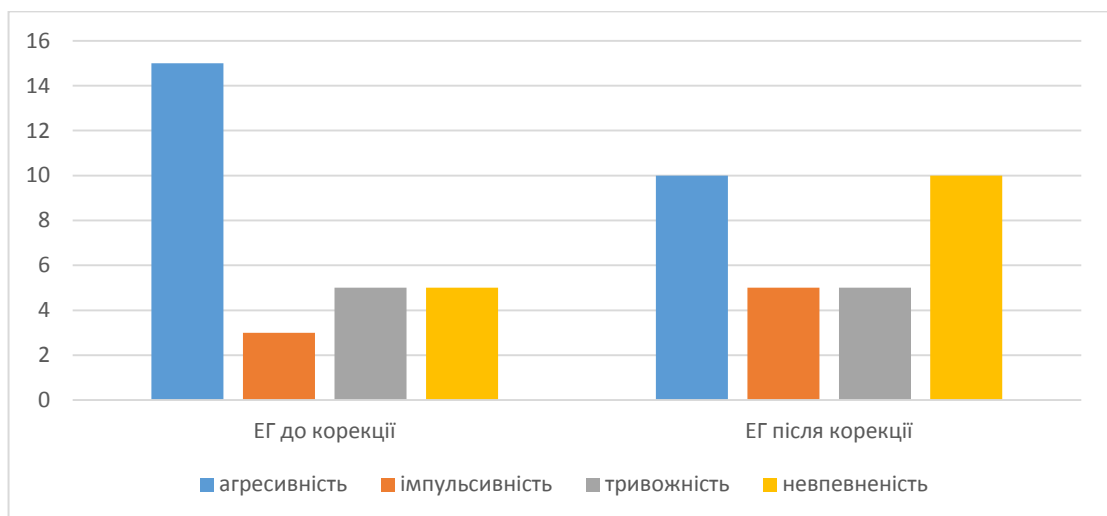

Рис. 3.2.3. Емоційно-особистісна сфера експериментальної групи дітей до та після повторного діагностування

У той час як у контрольній групі показники маємо такі: агресивність – 10 дітей (33%), імпульсивність – 6 дітей (20%), тривожність – 9 дітей (30%), невпевненість у собі – 5 дітей (17%). тож можна порівняти емоційно-особистісну сферу контрольної групи з експериментальною групою. Результати представлені на рис. 3.2.4.

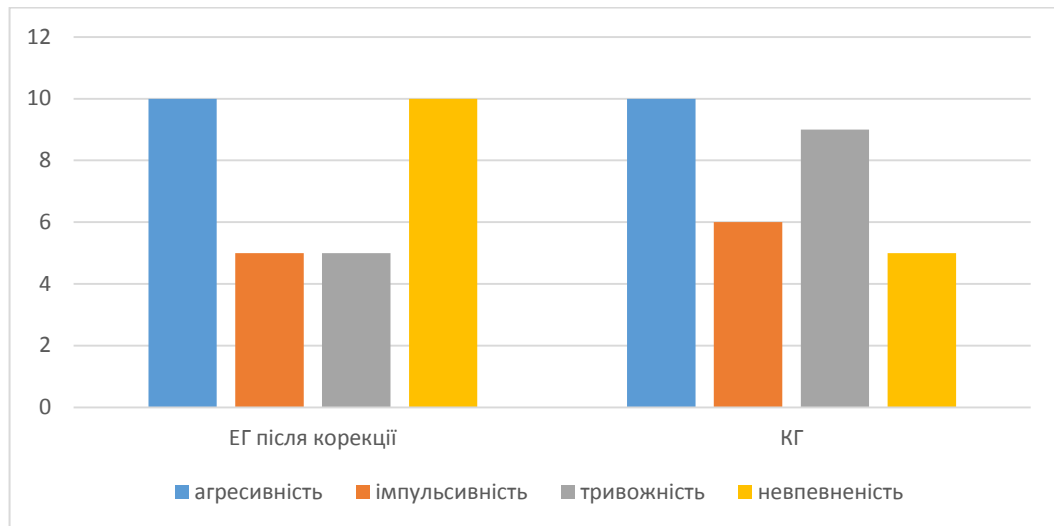

Рис. 3.2.4. Емоційно-особистісна сфера контрольної групи у порівнянні з експериментальною групою

Загалом, результати вказують на позитивний ефект корекційно-розвивальної програми в експериментальній групі, хоча є напрямки, які потребують подальшої уваги, зокрема в контексті невпевненості у собі.

Результати повторної діагностики методики «Сходінки», демонструють позитивну динаміку саме в експериментальній групі. Зокрема, кількість дітей із заниженою самооцінкою суттєво зменшилася – до 2 осіб (5%), натомість зросла кількість дітей із завищеною самооцінкою – до 16 осіб (53%) та з адекватною – до 12 осіб (32%). Результати представлені на рис. 3.2.5.

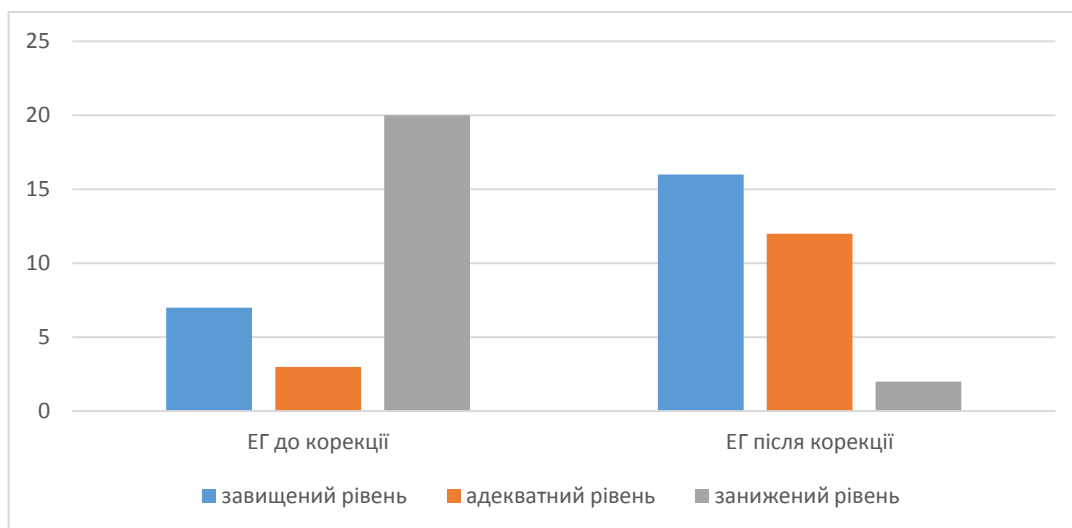

Рис. 3.2.5. Рівень самооцінки дітей експериментальної групи після корекції

Контрольна група мала такі показники: завищений рівень самооцінки у 6 дітей (20%), адекватний рівень самооцінки у 5 дітей (17%), занижений рівень самооцінки у 19 дітей (63%). За результатами дослідження серед дітей з особливими освітніми потребами, можна порівняти рівень самооцінки дітей контрольної групи з експериментальною групою. Отримані результати відображені на рисунку 3.2.6.

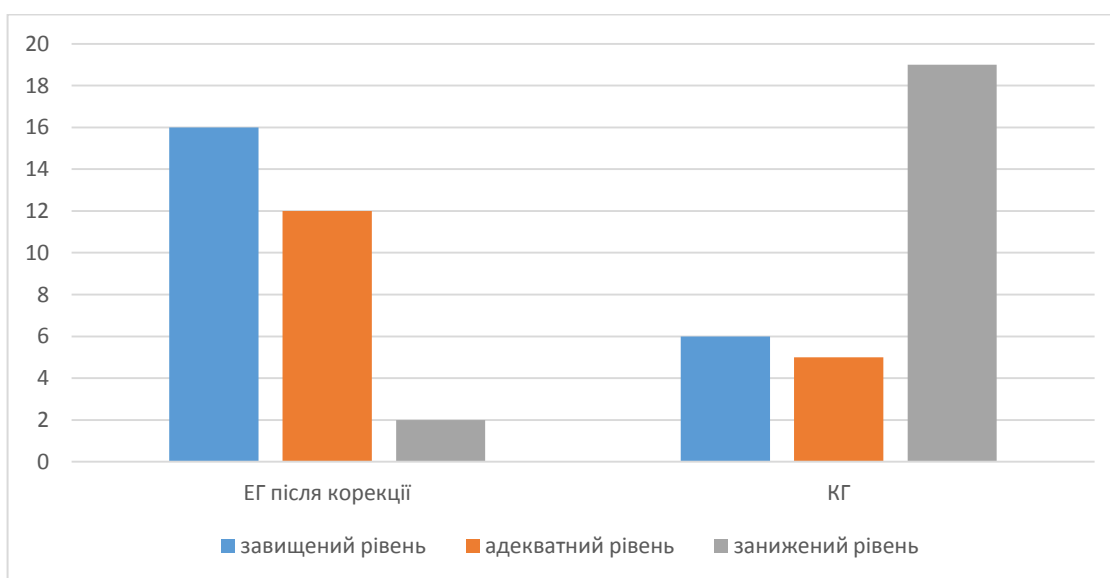

Рис. 3.2.6. Рівень самооцінки дітей з контрольної групи та експериментальної групи

Таким чином, порівняльний аналіз засвідчив корекційно-розвивальної програми, реалізованої в ЕГ, який сприяв істотному покращенню самооцінки дітей з особливими освітніми потребами. Отримані результати підтверджують доцільність впровадження системної підтримки в умовах інклюзивного навчання для гармонійного розвитку особистості дитини.

На етапі повторного експерименту ми дізнавалися зацікавленість дітей у спілкуванні зі своїми однолітками за допомогою методики «Капітан корабля». Результати повторного дослідження, проведеного з використанням методики «Капітан корабля» та бесіди, свідчать про позитивні зрушення у соціальній поведінці дітей експериментальної групи (ЕГ). Кількість дітей із негативним ставленням до однолітків зменшилася до 5 осіб (16%), тоді як позитивне ставлення зросло до 15 дітей (50%). Водночас нейтральне або ігнорувальне ставлення виявили 10 дітей (33%), що, попри певне зростання, не нівелює загальну позитивну тенденцію до відкритішої соціальної взаємодії.

У контрольній групі маємо такі показники: – 8 дітей (27%) відносяться негативно, 5 дітей(3%) відносяться позитивно та 17 дітей (57%) ігнорує.

Отримані результати відображені на рисунку 3.2.7. та 3.2.8.

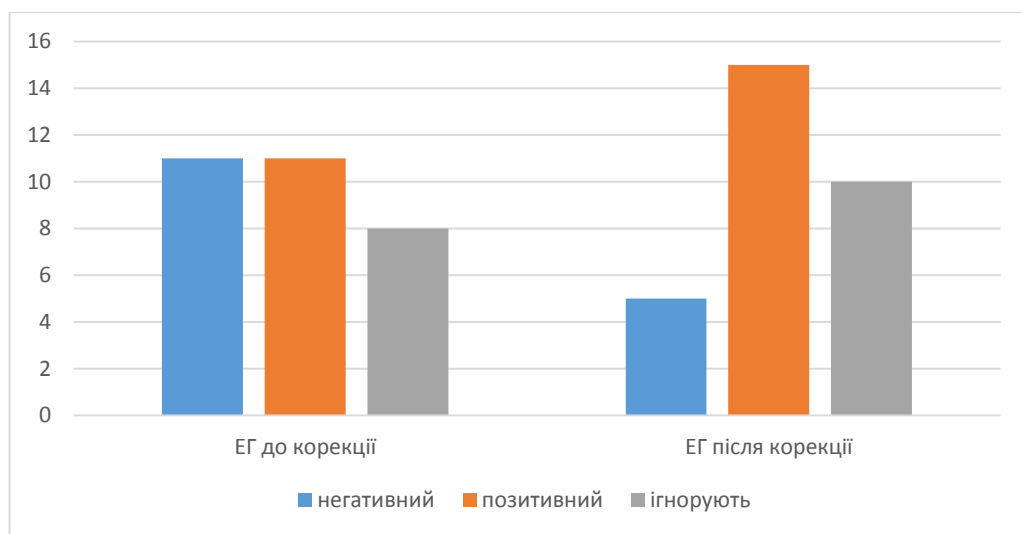

Рис. 2.3.7. Рівень зацікавленості дітей у спілкуванні зі своїми однолітками до та після експерименту

Водночас у контрольній групі переважає ігнорування або негативне ставлення до однолітків, що свідчить про відсутність змін у міжособистісній сфері. Отже, впроваджені корекційно-розвивальні заходи в експериментальній групі сприяли формуванню більш відкритої та позитивної соціальної позиції серед дітей.

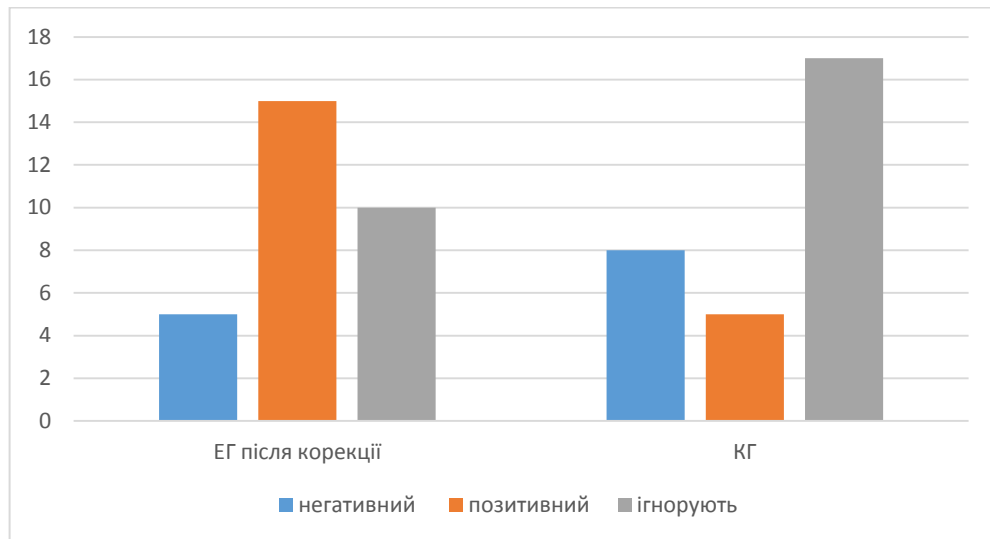

Рис. 2.3.8. Рівень зацікавленості дітей у спілкуванні зі своїми однолітками у порівнянні з ЕГ після корекції та КГ

Аналіз результатів методики «Капітан корабля» показав позитивну динаміку в соціальній взаємодії дітей з особливими освітніми потребами експериментальної групи. Після реалізації корекційно-розвивальної програми спостерігається зменшення кількості дітей з негативним ставленням до однолітків та зростання частки тих, хто демонструє позитивне ставлення.

Так, ми можемо зробити висновки, що розроблена нами корекційно-розвивальна програма, яка була направлена на забезпечення психологічного комфорту дітей з особливими освітніми потребам в умовах ДНЗ та ЗЗО, сприяє вдалій соціалізації дітей з особливими освітніми потребами та показала високу ефективність та позитивну динаміку.

3.3. Методичні рекомендації учасникам освітнього процесу щодо психологічного супроводу дітей з ООП

На сьогодні освітня практика показує, що спільна праця дошкільних навчальних закладів та закладів загальної освіти з батьками допомагає вирішувати проблеми, які закладам розв'язати самотійно, частіше за все, складно. До того ж, ДНЗ та ЗЗО є базовим майданчиком для проведення консультативної роботи, психолого-педагогічної освіти батьків, надати допомогу тим, хто не в змозі самотійно дати собі раду з вихованням дітей, профілактики сімейного неблагополуччя.

Принципи організації взаємодії з батьками мають низку специфічних характеристик:

- родина повинна бути безпосередньо включена в освітньо-виховний процес, а її внутрішні ресурси підтримки й допомоги мають розглядатися як невід'ємна частина будь-якої форми співпраці з батьками;
- зміст, форма та тривалість роботи з родинами мають враховувати їхні індивідуальні можливості, часові обмеження, потреби, цінності та життєві орієнтири;
- взаємодія з батьками повинна мати позитивний, доброзичливий характер і мотивувати їх до активної участі в процесі підтримки розвитку дитини;
- усі форми співпраці мають бути спрямовані на посилення стабільності сім'ї та зміцнення її виховного потенціалу.

Ефективна реалізація програм психолого-педагогічного супроводу неможлива без дотримання етичних норм взаємодії між фахівцями (психологами, педагогами), дитиною, її батьками та іншими учасниками освітнього процесу. Базою для цих норм виступають загальнолюдські моральні цінності та переконання в унікальності кожної особистості. Основними серед них є:

- визнання цінності кожної людини як неповторної особистості;

- визнання права кожного на вільний життєвий вибір у межах поваги до прав інших;
- переконання в здатності людини змінюватися, розвиватися та самореалізовуватися.

Психологічна підтримка

Психологічну допомогу для батьків варто розглядати як комплекс організованих системних заходів, які мають на меті:

- зміцнення здорових взаємин між дитиною та батьками, а також формування конструктивних стилів родинного виховання;
- зниження рівня емоційного напруження, викликаного хворобою чи особливостями розвитку дитини;
- підтримку позитивного уявлення батьків про потенціал і здібності їхньої дитини;
- формування адекватного та приймаючого ставлення до труднощів, з якими стикається дитина.

Такий вид підтримки передбачає довготривалий процес, що потребує мультидисциплінарного підходу – спільної діяльності не лише психолога, але й інших спеціалістів: педагогів-дефектологів, лікарів, соціальних працівників тощо.

Ефективною формою організації психологічної підтримки є створення батьківських клубів, що об'єднують родини, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. У таких спільнотах батьки можуть ділитися досвідом, обговорювати схожі труднощі, надавати взаємну підтримку, що допомагає зменшити психологічний стрес і відчуття самотності.

Залучення батьків, особливо татів, до процесу психологічної допомоги дитині має значний позитивний ефект. Активна участь батька у вирішенні проблем дитини сприяє не лише ефективнішому вихованню, а й покращенню загального емоційного клімату в сім'ї.

Основне завдання психолога або соціального педагога під час роботи з родиною полягає в тому, щоб допомогти батькам об'єктивно оцінити перспективи розвитку їхньої дитини, усвідомити вікові труднощі, які можуть виникати, та визначити власну роль у процесі супроводу.

Крім того, фахівець має обережно, з повагою до почуттів родини, допомогти позбутися нереалістичних очікувань щодо майбутнього дитини. Водночас важливо зміцнювати віру батьків у потенційні можливості своєї дитини, наголошуючи на позитивному впливі своєчасного і грамотно організованого корекційного втручання на розвиток її особистості та інтелектуальних здібностей.

Іноді трапляються ситуації, коли батьки обирають авторитарну модель виховання. У таких випадках невдачі дитини можуть стати для них способом вираження власної емоційної напруги, що, у свою чергу, негативно впливає на дитину.

У подібних випадках фахівці надають батькам наступні рекомендації:

1. Під час обговорення вчинків дитини важливо підкреслювати, що її особистість залишається цінною незалежно від поведінки. Наприклад, можна сказати: «Ти зробив деякі помилки, але зверни увагу, як добре ти...». Такий підхід формує у дитини розуміння, що для батьків важливі її досягнення, а не лише недоліки.

2. Вживання позитивної лексики, яка сприяє зміцненню «Я-концепції» дитини, має вагоме значення. Навіть протягом одного дня батьки можуть неодноразово дати дитині відчутти свою цінність, підкріплюючи віру в її сили словами на кшталт: «Я вірю, що ти зможеш».

3. Варто спеціально створювати ситуації, в яких дитина може досягти успіху. Пережитий успіх підвищує впевненість у власних можливостях як у дитини, так і у батьків.

Ефективність психологічної підтримки значною мірою залежить від організації різних форм спільної діяльності між батьками та іншими членами

родини. Така взаємодія має бути систематичною, цілісною та передбачати творчий підхід.

Доцільно використовувати групові форми роботи, зокрема тренінги та тематичні семінари для батьків. Основною метою таких заходів є розширення знань родини щодо психологічних особливостей дітей з ООП, специфіки виховання та налагодження родинних стосунків. Під час таких зустрічей батьки краще розуміють потреби своєї дитини, а також переосмислюють власне ставлення до її труднощів і до виховного процесу загалом.

Психологічна допомога надається не лише в груповому форматі – важливим також є проведення індивідуальних консультацій, на яких обговорюються конкретні проблеми дитини та виклики, з якими стикається родина.

Окрема увага має приділятися психологічній підтримці педагогів, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами. Така підтримка спрямована на формування у вчителів емоційної готовності до роботи в інклюзивному середовищі та на запобігання професійному вигоранню. У процесі такої роботи педагоги мають оволодівати техніками релаксації та навичками саморегуляції для зниження рівня психоемоційного навантаження.

Психологічне консультування

У подібних ситуаціях спеціалісти рекомендують батькам дотримуватись наступних порад:

Під час розмов із дитиною щодо її вчинків важливо акцентувати увагу на тому, що вона цінна як особистість, незалежно від її дій. Наприклад, можна сказати: «Так, ти припустився помилок, але зверни увагу, як добре ти впорався з...». Такий підхід допомагає дитині усвідомити, що батьки цінують її зусилля та досягнення, а не фокусуються лише на помилках.

Особливої уваги заслуговує вживання висловлювань, які підтримують позитивне самосприйняття дитини. Протягом дня батьки можуть

неодноразово наголошувати на її успіхах, тим самим укріплюючи віру в її власні сили словами на кшталт: «У тебе вийде, я впевнений(а)».

Слід також створювати ситуації, де дитина зможе досягти успіху. Такий досвід зміцнює віру у власні можливості – як у дитини, так і в її батьків.

Однією з умов результативної психологічної допомоги є організація різноманітних форм взаємодії між членами родини. Така діяльність має бути системною, різносторонньою і спрямованою на творче співробітництво.

Ефективною практикою є проведення групових форм роботи, зокрема батьківських тренінгів і тематичних семінарів. Їх головною метою є поглиблення розуміння психологічних особливостей дітей з особливими потребами, удосконалення методів виховання та покращення сімейної взаємодії. У ході таких зустрічей у батьків формуються нові уявлення про дитину, змінюється ставлення до її труднощів і виховних завдань.

Психологічна підтримка може також здійснюватися індивідуально – через особисті бесіди з батьками щодо конкретних труднощів, пов'язаних із вихованням дитини.

Не менш важливо забезпечити психологічну допомогу й педагогам, які працюють з дітьми, що мають особливі освітні потреби. Така підтримка має на меті сформувати у вчителів емоційну стійкість, готовність до роботи в інклюзивному середовищі, а також запобігти розвитку професійного вигорання. Важливим аспектом є навчання методам психологічного розвантаження, релаксації та саморегуляції, що допомагають знижувати рівень емоційної напруги.

Досягнення цієї мети передбачає виконання низки конкретних завдань.

Перш за все, консультант – психолог чи педагог – має виявити уважність і зосередженість при слуханні батьків. Такий підхід дозволяє фахівцю глибше зануритися в суть проблеми, а також сприяє усвідомленню батьками своєї ситуації. Встановлення довірливих стосунків між батьками та

спеціалістом є важливим чинником, що значною мірою впливає на результативність консультативної взаємодії.

Далі в процесі консультування проводиться робота над розширенням сприйняття батьками себе, життєвих обставин, в яких вони перебувають, а також розуміння дитини та оточення. Саме через усвідомлення цих аспектів здійснюється корекційний вплив: змінюється сприйняття ситуації, з'являються нові погляди на проблеми та варіанти поведінки, що веде до зрушень у свідомості й діях батьків.

Третє завдання полягає у тому, що консультант наголошує на відповідальності батьків за власне життя, родинні стосунки та атмосферу в сім'ї. Їх заохочують до позитивних змін у поведінці, що, у свою чергу, може призвести до трансформації самої проблемної ситуації. У результаті такої роботи батьки глибше розуміють свої труднощі, починають бачити шляхи їх подолання, відчувають впевненість у собі та готовність діяти.

Таким чином, консультування одночасно передбачає емоційну підтримку:

- емпатійне розуміння, пояснення переживань, надання зворотного зв'язку;
- та формування нових моделей поведінки, що сприяють позитивним змінам у житті родини.

Особливу роль у межах психологічного консультування відіграє робота з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Основна увага приділяється їхньому ставленню до дитини, сподіванням щодо її майбутнього. Це процес, спрямований на пошук конструктивного вирішення тривалої внутрішньої кризи, яка виникла в родині після усвідомлення особливостей розвитку дитини. Кожна родина індивідуально реагує на кризу яка склалася в їхній родині.

Ми виділили типові способи, можливих реакцій на різні життєві обставини:

Деякі батьки мають схильність перебільшувати серйозність ситуації, акцентуючи на власній безпорадності та ускладненні симптомів у дитини. Вони швидко втрачають надію і, ніби несвідомо, обирають роль страждальника, з якої важко вийти. Часто їм легше постійно жаліти себе і дитину, ніж змінити сформований спосіб сприйняття ситуації.

Рекомендація: Такі батьки зазвичай чекають на зовнішнє втручання, яке «магічним чином» змінить ситуацію – наприклад, новітні медичні засоби чи диво. Власних ресурсів вони не розглядають як джерело допомоги. Тому основне завдання консультанта – допомогти цим людям зміцнити віру в себе, активізувати внутрішній потенціал і розвивати відповідальне ставлення до ситуації.

Інша категорія батьків демонструє легковажне ставлення до серйозного діагнозу дитини. Це, як правило, захисна реакція – уникнення реальності та заперечення кризи. Такі батьки можуть переконувати себе й інших, що все «не так вже й погано», тим самим відсуваючи момент необхідного усвідомлення.

Рекомендація: Хоча така позиція менш травматична для дитини, вона часто блокує конструктивні дії щодо її реабілітації. Завдання консультанта – допомогти батькам прийняти власні страхи, що часто йдуть корінням у дитячий досвід, і навчитися реагувати на ситуацію більш усвідомлено та відповідально.

Деякі батьки демонструють волонтаристський підхід до кризи. Вони переконані, що можуть самотужки подолати будь-які труднощі, не рахуючись із власними емоційними та фізичними можливостями. На перший погляд здається, що це позитивна стратегія, однак за нею часто ховається емоційне виснаження, пригнічення власних потреб та невизнання власних меж.

Рекомендація: Завдання фахівця – навчити таких батьків слухати себе, визнавати свої потреби, розвивати терпіння й здатність чекати, не намагаючись все контролювати й негайно змінювати.

Іноді батьки демонстративно переживають кризу, що ускладнює ефективне спілкування з ними. Вони не визнають своєї відповідальності, натомість вимагають до себе підвищеної уваги, співчуття та допомоги, маніпулюють оточенням і зосереджені винятково на власних переживаннях.

Рекомендація: Основна мета консультанта – допомогти таким людям усвідомити свою батьківську роль. Це завдання непросте, оскільки їхня поведінка часто орієнтована лише на власні інтереси. Групова робота з іншими батьками може стати ефективним способом залучення таких осіб до активного обговорення спільних проблем та посилення особистої відповідальності.

Є батьки, які реалістично сприймають труднощі, спричинені народженням дитини з порушенням розвитку, але зберігають віру у свої сили. Вони розуміють, що навіть найскладніші обставини можуть стати джерелом нових можливостей і мотивації до змін. Такі дорослі відмовляються від нереалістичних очікувань, поступово вибудовуючи нове, більш змістовне бачення життя.

Рекомендація: Об'єднання таких родин у групи дозволяє обмінюватися досвідом, моделювати типові ситуації з сімейного життя та підтримувати одне одного. Психотерапевтична групова робота за участі дітей сприяє розвитку емоційного зв'язку та нових форм взаємодії. Індивідуальна робота з дітьми також важлива – вона допомагає подолати недовіру до нестабільних реакцій батьків і сформувати безпечні стосунки.

Загалом, рішення звернутися до консультанта не обов'язково має бути пов'язане з тривалим супроводом. Навіть періодичні зустрічі – раз на кілька місяців – після завершення короткотривалого курсу підтримки, дозволяють зберегти позитивні зміни й уникати нових загострень.

Психологічна корекція

Для ефективного впровадження будь-якої діагностико-корекційної програми необхідним є дотримання ключових принципів: довіри, гуманного ставлення до дитини та її родини, орієнтації на позитивні сторони

особистості дитини, збереження конфіденційності, доступності комунікації, цілісного підходу та відповідальності усіх учасників процесу.

Практичний досвід свідчить, що найчастішими підставами звернення батьків до психолога є:

- яскраво виражені індивідуальні особливості дитини;
- труднощі у встановленні контактів з педагогами, однолітками та членами родини;
- ознаки психоемоційного неблагополуччя;
- поведінкові відхилення, що не відповідають віковим або моральним нормам.

У переважній більшості випадків за наявності труднощів у взаємодії між батьками та дитиною виявляється неефективна батьківська позиція, що ускладнює побудову гармонійних стосунків.

До основних чинників неефективності батьківської ролі можна віднести:

- низький рівень психологічної та педагогічної поінформованості;
- жорстке дотримання застарілих виховних установок;
- наявність особистісних труднощів, які траншуються у спілкуванні з дитиною.

Корекція неефективних моделей взаємодії між батьками та дітьми можлива в межах спеціально організованих психокорекційних груп для батьків. У межах таких груп учасники мають змогу спільно обговорювати актуальні проблеми виховання та взаємодії, аналізувати типові ситуації, обмінюватися досвідом, а також брати участь у спеціально розроблених вправах, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності.

Використання психокорекційних технік у роботі з батьками сприяє підвищенню рівня їх психологічної культури, розвитку чутливості до потреб дитини, переосмисленню власних виховних стереотипів та формуванню більш реалістичного бачення можливостей дитини.

Родина, як цілісна система, не може бути об'єктом змін лише з боку одного з її членів, тож ефективна корекційна допомога потребує комплексного підходу, що включає як дитину, так і її батьків. Значного ефекту можна досягти шляхом організації спільних групових занять для батьків і дітей.

Однією з найрезультативніших форм такої спільної діяльності є арттерапія. Цей метод виявляється особливо ефективним для дітей з порушеннями емоційної сфери, комунікативними труднощами, а також для дітей 6–7-річного віку, адже саме у цьому віці зростає здатність до символічного та образного самовираження, що відкриває широкі можливості для терапевтичної роботи.

Особливу увагу приділяють корекційній роботі з неповними родинами. Така категорія сімей відноситься до групи ризику щодо виникнення проблем у вихованні дитини.

У своїх дослідженнях С. Болтівець розглядав вплив родинної структури на виховання та психічне здоров'я дитини в контексті дво- та трьохпоколінних сімей. Учений дійшов висновку, що діти, які зростають у трьохпоколінних родин, значно рідше мають психоневрологічні порушення та меншою мірою потребують психологічної підтримки. Зокрема, підкреслюється, що саме родина, у якій співіснують три покоління – діти, батьки та бабусі з дідусями – формує мінімально необхідне середовище для забезпечення повноцінного психічного розвитку дитини. Такий сімейний формат більш ефективно, ніж двопоколінна модель, виконує функцію збереження та підтримки психічного здоров'я дітей, починаючи з раннього віку і до періоду статевого дозрівання [5, с. 130].

На думку С. Болтівця [5], поняття «благополуччя» тісно пов'язане з категорією щастя, а тому лише повна сім'я спроможна забезпечити дитині стан психічної рівноваги та гармонійного розвитку. Найбільш поширеним типом неповної родини є материнська сім'я, у якій дитину виховує лише мати. Такі сім'ї часто стикаються з обмеженням у задоволенні культурно-

духовних потреб, що негативно позначається на якості сімейного спілкування. У таких умовах дитина часто позбавлена глибокого емоційного контакту з матір'ю та нерідко не має жодних уявлень про батька.

Соціально-комунікативні труднощі, з якими найчастіше звертаються матері, котрі самостійно виховують дітей, охоплюють наступні категорії:

- особистісні проблеми дитини;
- ускладнення в емоційному контакті між матір'ю та дитиною, а також прояви сімейної ізоляції;
- труднощі в комунікації дитини з соціальним оточенням, зокрема однолітками та дорослими (наприклад, прояви суперництва);
- навчальні проблеми, пов'язані з неуважністю, швидкою втомлюваністю, гіперактивністю, недостатньою мотивацією до навчання, неорганізованістю, несамостійністю тощо.

До основних причин виникнення таких проблем у неповних родинх належать: підвищена тривожність матері, її почуття провини перед дитиною, тенденція до надмірного контролю, а також негативне ставлення до дитини як до чинника життєвих труднощів.

У процесі психолого-педагогічної підтримки неповних сімей доцільно застосовувати метод роботи з педагогічними ситуаціями, що дозволяють опосередковано вирішувати актуальні виховні завдання. Такий підхід має не лише психокорекційний, а й освітньо-виховний потенціал, орієнтований як на обох батьків (за наявності), так і на одного з них з метою мінімізації виховних помилок.

Педагог, готовий до інноваційної діяльності, повинен не лише володіти необхідними знаннями та навичками, а й мати психологічну готовність до впровадження новітніх підходів у власну професійну практику. Така готовність включає внутрішню мотивацію, усвідомлену професійну орієнтацію, використання ефективних методик педагогічного впливу, а також здатність креативно й результативно подавати матеріал.

Готовність педагога передусім є психологічно активним станом особистості, що формується на основі комплексу індивідуальних якостей, професійних установок і внутрішньої мотивації до педагогічної діяльності.

Освітня система України, орієнтуючись на європейські стандарти, активно інтегрує інноваційні підходи до навчання та виховання, прагнучи адекватно відповідати на виклики сучасності. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема адаптації педагогічних нововведень до конкретних умов діяльності вчителя, оскільки ефективність інновацій значною мірою залежить від здатності враховувати специфіку навчального закладу та індивідуальні особливості його вихованців і педагогічного колективу. Це обумовлює потребу у створенні навчально-методичного супроводу, орієнтованого на потреби конкретного освітнього середовища, а також у розробці ефективного механізму реалізації нововведень.

Підвищення ефективності освітнього процесу значною мірою забезпечується завдяки впровадженню інноваційних методик. Вони збагачують зміст навчання, посилюють мотивацію учнів до пізнавальної діяльності, сприяють поглибленню взаємодії між учителем та учнями, створюючи умови для партнерської співпраці в освітньому процесі [5].

Важливою складовою підтримки педагогів є психологічна допомога, яка дозволяє підвищити рівень професійної компетентності, удосконалити педагогічні навички, а також сприяє формуванню конструктивного ставлення до дітей, особливо тих, які мають особливості психофізичного розвитку. Консультаційна підтримка, професійне навчання та можливості для особистісного і фахового зростання є важливими чинниками успішності роботи педагогів у нових умовах.

З огляду на зазначене, до ключових завдань педагога в контексті впровадження інноваційних підходів належать:

- створення відкритого, доброзичливого навчального середовища, де дитина з ООП може почуватися комфортно і вільно реалізовувати свій потенціал;

- використання сучасних цифрових технологій (комп'ютери, планшети, спеціалізоване програмне забезпечення) для підвищення ефективності освітнього процесу;
- застосування інтерактивних методів, таких як рольові ігри, робота в малих групах, навчальні дискусії;
- розвиток критичного мислення та творчих здібностей учнів шляхом залучення їх до аналізу інформації та пошуку нестандартних рішень;
- сприяння формуванню соціальних навичок через спільну діяльність, співпрацю та розвиток комунікативної компетентності;
- гнучке структурування навчального процесу відповідно до індивідуальних потреб і можливостей дітей;
- постійне професійне самовдосконалення педагога, участь у тренінгах, семінарах, обмінах досвідом тощо.

Застосування наведених підходів сприяє ефективному впровадженню інновацій у навчальний процес та підвищує загальний рівень якості освіти.

Висновки до третього розділу

Одним із способів спільного забезпечення освіти дітям які мають різний рівень є інклюзивне навчання.

Однією з ключових умов ефективного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища є впровадження сучасних освітніх технологій, використання поєднаних форм організації діяльності – як індивідуальної, так і групової, а також розробка індивідуальних програм розвитку й навчання, що комплексно враховують усі особливості, потреби та потенціал дитини для забезпечення її комфортного та успішного перебування в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Тому, нами були розроблені методичні рекомендації для учасників

освітнього процесу щодо психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, висновок полягає в тому, що педагогу важливо мати навички швидко пристосовуватись до впровадження інноваційних технологій, а не просто бути педагогом, який відповідає тільки стандартам викладання. Викладач повинен обов'язково активно займатися саморозвитком, опрацьовувати спеціальну літературу, робити аналіз досвіду інших викладачів-новаторів, ефективно використовувати міжпредметні зв'язки за допомогою сучасних методів навчання та розробляти свої власні методики викладання.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах реформування освіти та активного впровадження інклюзивного підходу особливої актуальності набуває проблема організації системної психологічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Ці діти потребують не лише адаптації навчального середовища, а й цілеспрямованої психолого-педагогічної допомоги, яка сприяє їхньому гармонійному розвитку, успішному навчанню та повноцінній соціалізації.

У межах нашого дослідження було розроблено та впроваджено корекційно-розвивальну програму, спрямовану на підвищення рівня психологічного комфорту, розвиток емоційно-особистісної та соціальної сфер дітей з особливими освітніми потребами в умовах дошкільної та загальної середньої освіти.

Отримані результати підтверджують ефективність запропонованих підходів:

1. Психоемоційний стан: частка дітей з позитивним емоційним станом зросла з 50% до 67%, випадки негативного психічного стану високого ступеня не зафіксовано.
2. Агресивність і імпульсивність: спостерігається зниження рівнів агресії, що свідчить про покращення емоційної стабільності.
3. Тривожність: залишилась на попередньому рівні, що вказує на потребу подальшого цілеспрямованого впливу.
4. Самооцінка: кількість дітей із низькою самооцінкою зменшилася до 5%, водночас збільшилась частка з адекватною (32%) і завищеною (53%) самооцінкою.
5. Соціальна взаємодія: згідно з методикою «Капітан корабля» рівень позитивного ставлення до однолітків підвищився з 27% до 50%, а негативного знизився з 27% до 16%.

Ці результати демонструють, що програма сприяє не лише покращенню психоемоційного стану дітей, а й успішній соціалізації та емоційній інтеграції в інклюзивному освітньому середовищі.

Важливу роль у цьому процесі відіграє професійна компетентність педагогів, які мають бути не просто носіями стандартів, а активними учасниками інноваційного процесу, здатними до постійного саморозвитку, впровадження сучасних технологій та міждисциплінарної інтеграції в освітньому процесі. Однак успішна інклюзія потребує також тісної співпраці з батьками, які є ключовими партнерами у формуванні безпечного та підтримувального середовища для дитини.

З огляду на це, в межах дослідження були розроблені методичні рекомендації не лише для педагогів, а й для батьків дітей з особливими освітніми потребами. Вони містять практичні поради щодо організації ефективної взаємодії, психологічної підтримки, побудови позитивного емоційного контакту з дитиною, а також рекомендації щодо розвитку її самостійності, комунікативних навичок і впевненості в собі.

Таким чином, основний висновок дослідження полягає в тому, що ефективна інклюзивна освіта можлива лише за умови комплексного підходу – коли поєднуються інноваційні педагогічні технології, розробка індивідуальних програм розвитку, професійна гнучкість педагогів та активна участь батьків у процесі підтримки дитини. Такий підхід забезпечує не лише освітній прогрес дитини з особливими освітніми потребами, але й її психологічне благополуччя, позитивну динаміку розвитку особистості та успішну інтеграцію в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В., Берзін В., Вавіна Л. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї : поради батькам / ред. В. Бондар, В. Засенко. — Київ: Наук. світ, 2021. — 256 с.
2. Безручко А. Корекція пізнавальної діяльності у дітей з ЗПР молодшого шкільного віку засобами ізотерапії. *VI Міжнар. конф. молодих учених, Харківський природничий форум*, Харків, 18–19 трав. 2023. Харків : Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 253–256.
3. Бех І. Д. Наукові праці академіка І. Д. Беха – науково-освітній ресурс з питань психолого-педагогічного розвитку особистості: біобібліогр. покажч. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. — 200 с.
4. Бикова В. Психологічне забезпечення інклюзивної освіти: робота на здобуття кваліфікаційного рівня бакалавра / Львівський державний університет внутрішніх справ. — Львів, 2024. — 76 с.
5. Бойчук Ю., Сіліна Г., та ін. *Дитина з особливими освітніми потребами: медичні та психолого-педагогічні аспекти розвитку, навчання і виховання* : навчально метод. посіб. / ред. Л. Покроєва. Харків : Харків. акад. неперерв. освіти, 2021. 290 с.
6. Бондар К. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2019. Т. 2. 170 с.
7. Будішевська О., Клименко І., Семенишина І. Проблеми організації інклюзивної освіти в навчальному закладі // Психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти: матеріали регіональної науково-практичної конференції (Житомир, 27 листопада 2018 р.). — Житомир: Житомирський ОППО, 2018. — URL: <https://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post259.html> (дата звернення: 25.02.2025).

8. Гаврищак І. І. Психологічний супровід дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання : робота на здобуття кваліфікаційного рівня бакалавра / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. — Тернопіль, 2024. — 63 с.
9. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності : монографія. Луганськ : Ноулідж, 2013. 175 с.
10. Гарькавець С. О. Система соціально-психологічних впливів і проблема формування просоціальних установок школярів. *Освіта на Луганщині*. 2015. № 2 (41). С. 34–39.
11. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навчально-методичний посібник / Н. Ярмола та ін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України., 2020. 208 с.
12. Душка А. *Психологічний супровід родин дітей з розладами аутистичного спектра в умовах стресу : методичні рекомендації*. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, 2022. – 99 с.
13. Іванова М. В. Роль соціального працівника у професійному визначенні дітей з обмеженими можливостями : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра / Запорізький національний університет. — Запоріжжя, 2020. — 81 с.
14. Іванова І. *Соціальна робота з людьми з особливими потребами : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. – Київ : Задруга, 2021. – 416 с.
15. Карпа М. Особливості групової психокорекційної роботи з сиблінгами неповносправних дітей // *Теоретичні і практичні аспекти дитячої та юнацької психотерапії. Психологічне забезпечення інклюзивної освіти : матеріали регіональної науково-практичної конференції, м. Львів*. – Львів, 2017. – С. 16–18.

16. Колупаєва А. *Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник у 9 книгах.* – Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис–ХХ», 2010. – 263 с.
17. Колупаєва А., Таранченко О. *Діти з особливими освітніми потребами: навчання та супровід у період повоєнної відбудови : навч.-метод. посіб.* – Київ : Серія «Інклюз. освіта», 2023. – 192 с.
18. Консультативно-діагностичний супровід дітей з особливими освітніми потребами в діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій : посібник / Т. Жук та ін. ; ред. А. Обухівська. – Київ : УНМЦ практи. психології і соц. роботи, 2016. – 247 с.
19. Концепція розвитку інклюзивної освіти : наказ МОН України від 01.10.2010 № 912.
20. Кравченко Г., Сіліна Г. *Інклюзивна освіта в ДНЗ : посібник.* – Харків : Ранок, 2018. – 176 с.
21. Кравчило Я. *Корекційно розвивальна програма з дітьми молодшого шкільного віку із гіперактивним розладом з дефіцитом уваги.* – Всеосвіта. Бібліотека методичних матеріалів, 14.11.2019. URL: <https://vseosvita.ua/library/korekcijno-rozvivalna-programa-z-ditmi-molodsogo-skilnogo-viku-iz-giperaktivnim-rozladom-z-deficitom-uvagi-181258.html>.
22. Крилова Т. *Система психологічного супроводу дітей групи ризику : Довідник педагога-психолога.* – 2013. – С. 50–62.
23. Кузава І. *Актуальні проблеми навчання та виховання дітей в інклюзивному освітньому середовищі.* – Педагогічний часопис Волині, 2016. – С. 97–102.
24. Лебединська К. *Типи затримки психічного розвитку. Інклюзивне навчання.* – 14.10.2018. URL: https://inclusiveosvita.blogspot.com/2018/10/blog-post_71.html (дата звернення: 25.02.2025).
25. Лорман Т., Деппелер Дж., Харві Д. *Інклюзивна освіта: підтримка розмаїття у класі : практи. посіб.* – Київ : СПД-ФО Парашин І.С., 2010. – 296 с.

26. Луценко І. *Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання*. – Практичний психолог, 2013. – № 10. – С. 4–15.
27. Миронова С. *Інклюзивна освіта: теорія та практика : навч.-метод. посіб.* – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Под. нац. ун-т ім. Ів. Огієнка, 2021. – 192 с.
28. Обухівська А. *Психологічний супровід інклюзивної освіти : метод. рек.* – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 92 с.
29. Опольська М. *Толерантність як один із компонентів гуманістичної спрямованості особистості.* URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2056/1/07omvgso.pdf> (дата звернення: 18.03.2025).
30. Організація інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі : Навч.-метод. посіб. для науково-пед. працівників, студентів вищ. навч. закл. / Д. Аргіропоулос та ін. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 202 с.
31. Паламарчук Л. *Діагностика самооцінки за методикою "Сходинок" (В.Г.Щур)*. – Всеосвіта. Бібліотека методичних матеріалів, 18.03.2024. – URL: <https://vseosvita.ua/library/diahnostyka-samootsinky-za-metodykoiu-skhodynky-vhshchur-800562.html> (дата звернення: 08.03.2025).
32. Панок В. *Науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації (моделі, досвід) : колект. монографія*. – Київ : Ніка-Центр, 2020. – 152 с.
33. Поліхроніді А. *Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах*. – Наука і освіта, 2016. – С. 82–84. – URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-6-16>. (дата звернення: 25.03.2025).
34. Порошенко М. *Інклюзивна освіта : навчальний посібник*. – Київ : ТОВ "Агенство "України", 2019. – 300 с.
35. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-У11.

36. Міністерство освіти і науки України. *Методичні рекомендації щодо розроблення ІПР для дітей з особливими освітніми потребами* : лист МОН від 16.06.2021 № 1/9-295.

37. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609.

38. Садова І. *Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку* : монографія. – Дрогобич : Посвіт, 2020. – 448 с.

39. Софій Н., Найда Ю., Маланчій В. *Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів* : навчально-методичний посібник. – Київ, 2018. – 174 с.

40. Статистичні дані. Міністерство освіти і науки України. *Інклюзивне навчання*. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 25.02.2025).

41. Шкурко М. Контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти на заняттях з психології. *Соціально-освітні домінанти підготовки сучасного компетентного фахівця: зб. матеріалів III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*, Біла Церква, 16 трав. 2024 / ред.: В. Кулішов, Ю. Герасименко, О. Фурс. Біла Церква : БІНПО, 2024. С. 222.

42. Boser, K., Goodwin, M., & Wayland, S. *Technology tools for students with autism: Innovations that enhance independence and learning*. 1st ed. U.S. and Canada: Brookes Publishing, 2014. 224 p.

43. Capp, M. J. The effectiveness of universal design for learning: a meta-analysis of literature between 2013 and 2016 // *International Journal of Inclusive Education*. – 2017. – Vol. 21, № 8. – P. 791–807. –

<http://dx.doi.org/10.1080/13603116.2017.1325074>.

44. İlik, Ş. Ş., Sarı, H. The training program for individualized education programs (IEPs): Its effect on how inclusive education teachers perceive their

competencies in devising IEPs // *Educational Sciences: Theory & Practice*. – 2017. – Vol. 17. – P. 1547–1572. – <http://dx.doi.org/10.12738/estp.2017.5.0424>.

45. Jucevičienė, P., Vizgirdaitė, J., Alexander, H. Accessibility and inclusion in higher education: Implementing international imperatives in national and institutional contexts // *Pedagogika*. – 2018. – Vol. 130, № 2. – P. 46–63. – Available from: <http://doi.org/10.15823/p.2018.21>.

46. Kurth, J. A., Foley, J. A. Reframing teacher preparation: Preparing teachers for inclusive education // *Inclusion*. – 2018. – Vol. 2, № 4. – P. 286–300. – <https://doi.org/10.1352/2326-6988-2.4.286>.

47. Blecker, N. S., Boakes, N. J. Creating a learning environment for all children: are teachers able and willing? // *International Journal of Inclusive Education*. – 2020. – Vol. 14. – P. 435–447. – Available from: <https://doi.org/10.1080/13603110802504937>.

48. Rotte, K. IEP use by general and special education teachers // *SAGE Open*. – 2014. – Vol. 4, № 2. – <https://doi.org/10.1177/2158244014530410>.

49. Wong, H. K., Wong, R. T., Jondahl, S. F., & Ferguson, O. F. *Classroom management*. – Denton, Texas: Harry K. Wong Publ, 2014. – URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1499741> (дата звернення: 25.02.2025).

50. Stroggilos, X., Xanthacou. Collaborative IEPs for the education of pupils with profound and multiple learning difficulties // *European Journal of Special Needs Education*. – 2018. – Vol. 21, № 3. – P. 339–349.

51. Hattie, J. *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. – London: Routledge, 2018. – URL: <https://visible-learning.org/2017/05/video-john-hattie-collaborative-impact> (дата звернення: 25.02.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Кактус»

Мета: дослідження емоційно-особистісної сфери дитини. Визначення наявності агресивних тенденцій, їх проявів та інтенсивності.

Вікові межі: методика призначена для роботи з дітьми з 4-х років.

Інструментарій: лист паперу форматом А4 і простий олівець. Можливий варіант із використанням кольорових олівців восьми «люшерівських» кольорів, тоді при інтерпретації враховуються відповідні показники тесту Люшера.

Інструкція: «На аркуші паперу намалюй кактус, такий, яким ти його собі уявляєш». Питання і додаткові пояснення не допускаються. Після того, як дитина закінчила малювати, з нею проводиться бесіда.

Питання, що використовують у бесіді:

1. Кактус домашній чи дикий? Де він росте?
2. Цей кактус сильно колеться? До нього можна доторкуватись?
3. Чи подобається кактусу, коли його доглядають?
4. Чи є у кактуса сусіди? Які рослини є його сусідами?
5. Коли кактус підросте, то як він зміниться?

Обробка даних: при обробці результатів беруться до уваги основні графічні методи, а саме:

- просторове положення;
- розмір малюнка;
- характеристики ліній;
- сила натиску на олівець.

Крім того, враховуються специфічні характеристики, що є притаманними саме для цієї методики: «образ кактуса» (дикий, домашній, самотній, жіночий і т.п.), манера малювання (промальований, схематичний тощо), якість промальованих голок (розмір, розташування, кількість).

Інтерпретація малюнка:

- 1) агресивність – наявність голок, особливо їхня велика кількість. Чим довгими, густішими вони є, тим більший ступінь агресивності вони відображають;
- 2) імпульсивність – уривчасті лінії, сильний натиск;
- 3) егоцентризм, прагнення до лідерства – великий малюнок, розташований у центрі аркуша;
- 4) невпевненість у собі, залежність – маленький малюнок, розташований внизу аркуша;
- 5) демонстративність, відкритість – наявність виступаючих відростків у кактуса, чудернацькі форми;
- 6) скритність, обережність – розташування зигзагів по контуру або усередині кактуса;
- 7) оптимізм – зображення «радісних» кактусів, використання яскравих кольорів;
- 8) тривожність – перевага штрихування, переривчасті лінії, використання темних кольорів;
- 9) жіночність – наявність м'яких ліній і форм, прикрас, квітів;
- 10) екстравертованість – наявність інших кактусів або рослин;
- 11) прагнення до домашнього захисту, почуття сімейної спільності – прикрашення орнаментом горщика, зображення кактуса в домашніх умовах.

Методика: «Сходинок»

Мета: вивчення уявлень дитини про власну самооцінку, сприйняття оцінок з боку оточуючих та визначення взаємозв'язку між цими уявленнями.

Матеріали та обладнання: зображення сходинок, фігурка людини, аркуш паперу, письмове приладдя (олівець або ручка). Методика проводиться індивідуально. Процедура дослідження – бесіда з дитиною з використанням певної шкали оцінок, на якій вона сама поміщає себе і імовірно визначає те місце, куди її поставлять інші люди.

Інструкція: «Уяви, що всі діти стоять на цих сходах. На трьох верхніх сходах – діти, які, на твою думку, дуже добрі, розумні, сильні, слухняні. Чим вище – тим краще (показуються рівні: "хороші", "дуже хороші", "найкращі"). На трьох нижніх сходах – діти, які, на твою думку, мають погані риси – чим нижче, тим гірше (позначення: "погані", "дуже погані", "найгірші"). А середня сходинка – це для тих, хто ні добрий, ні поганий – десь посередині. Покажи, на яку сходинку ти б поставив себе. Чому саме туди?». Після відповіді запитай: «Це ти так вважаєш про себе насправді, чи ти хотів (хотіла) б бути саме таким? Покажи, де ти є насправді і де ти хотів (хотіла) б бути.»

Далі запитай: «А як ти думаєш, на яку сходинку тебе б поставила мама?»

Використовується стандартний набір характеристик: «хороший – поганий», «добрий – злий», «розумний – дурний», «сильний – слабкий», «сміливий – боягузливий», «найстаранніший – найнедбаліший». Кількість характеристик можна скоротити. У процесі обстеження необхідно враховувати, як дитина виконує завдання: вагається, роздумує, аргументує свій вибір. Якщо дитина не дає жодних пояснень, їй слід задати уточнюючі запитання: «Чому ти себе сюди поставив? Ти завжди такий?» і т.д.

Аналіз результатів

Першочергову увагу приділяють тій сходинці, на яку дитина розміщує себе. Для дошкільного віку типовою вважається позитивна самооцінка, коли дитина обирає позиції на рівні «дуже хороших» або навіть «найкращих» дітей. Вибір нижніх сходинок, особливо найнижчої, свідчить не стільки про реалістичну самооцінку, скільки про занижену самоповагу, внутрішню невпевненість та негативне ставлення до себе. Такий рівень самооцінки розглядається як ознака серйозних порушень у формуванні особистості, що може зумовити розвиток невротичних розладів і депресивних станів.

Часто це пов'язано з емоційною холодністю батьків, їхнім відторгненням або застосуванням надто жорстких, авторитарних методів виховання, при яких цінність дитини знижується, а її прийняття пов'язується виключно з «хорошою» поведінкою. Оскільки діти не здатні постійно відповідати високим вимогам дорослих, це формує в них відчуття недостатності, сумніви у власній цінності та любові з боку батьків. Подібна невпевненість характерна також для дітей, які не отримують достатньої уваги та емоційної підтримки в сім'ї.

Відповіді на запитання щодо того, на яку сходинку, на думку дитини, її розміщують дорослі – батько, мати, вихователь – відображають характер їхнього ставлення до дитини та рівень очікувань, які вони до неї висувають. Для формування позитивного емоційного стану та відчуття безпеки надзвичайно важливо, щоб принаймні одна з фігур значущих дорослих, на переконання дитини, розміщувала її на найвищу сходинку. Ідеальним є варіант, коли дитина самостійно визначає себе на другій сходинці згори, тоді як мама чи інший близький дорослий — на найвищій. Такий розподіл сигналізує про наявність підтримки, прийняття й емоційного тепла з боку дорослого, що є важливою умовою емоційного благополуччя дошкільника.

Кілька прикладів виконання завдання і тип самооцінки, який вони демонструють:

1. Не роздумуючи, дитина ставить себе на найвищу сходинку; вважає, що мама оцінює її так само; аргументуючи свій вибір, посилається на

думку дорослого: «Я хороший. Хороший і все, це мама так сказала». Неадекватно завищена самооцінка.

2. Після деяких роздумів та вагань ставить себе на найвищу сходинку, пояснюючи свої дії, називає якісь свої недоліки і промахи, але пояснює їх зовнішніми, незалежними від нього, причинами, вважає, що оцінка дорослих в деяких випадках може бути дещо нижчою її власної: «Я, звичайно, хороший, але іноді лінуюся. Мама каже, що я неакуратний». Завищена самооцінка.

3. Обміркувавши завдання, ставить себе на 2-у або 3-ю сходинку, пояснює свої дії, посилаючись на реальні ситуації і досягнення, вважає, що оцінка дорослого така ж або трохи нижча. Адекватна самооцінка.

4. Ставить себе на нижні сходинки, свій вибір не пояснює, а посилається на думку дорослого: «Мама так сказала». Занижена самооцінка.

5. Якщо дитина ставить себе на середню сходинку, інколи це може говорити про те, що вона або не зрозуміла завдання, або не хоче його виконувати.

6. Діти з заниженою самооцінкою через високу тривожність і невпевненість в собі часто відмовляються виконувати завдання, на всі запитання відповідають: «Не знаю».

7. Діти із затримкою розвитку не розуміють і не приймають це завдання, діють навмання.

Зверніть увагу!

– Неадекватно завищена самооцінка властива дітям молодшого та середнього дошкільного віку: вони не бачать своїх помилок, не можуть правильно оцінити себе, свої вчинки і дії.

– Самооцінка дітей 6-7-річного віку стає вже більш реалістичною, у звичних ситуаціях і звичних видах діяльності наближається до адекватної. У незнайомій ситуації і незвичних видах діяльності їх самооцінка завищена.

– Занижена самооцінка у дітей дошкільного віку розглядається як відхилення у розвитку особистості.

Методика «Паровозик»

Призначення методики. Методика дозволяє визначити особливості емоційного стану дитини: нормальний або знижений настрій, стану тривоги, страху, задовільну або низьку адаптацію в новій або звичної, соціальному середовищі.

Вік: від 2,5 років.

Стимулюючий матеріал: білий паровозик і вісім різнокольорових вагончиків (червоний, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, сірий, коричневий, чорний).

Інструкція: «Розглянь всі вагончики. Давай побудуємо незвичайний потяг. Першим постав вагончик, який тобі здається самим красивим. Тепер вибір з тих, які залишились самий красивий, і т.д.».

Обробка даних:

Фіксується позиція кольорового вибору та висловлювання дитини.

1. бал присвоюється, якщо дитина поставила вагончик фіолетового кольору на друге місце; чорний, сірий, коричневий — на третє; червоний, жовтий, зелений — на шосте.

2. бали присвоюються, якщо дитина поставила фіолетовий вагончик на перше місце; чорний, сірий, коричневий — на друге; червоний, жовтий, зелений — на сьоме; синій — на восьме.

3. бали присвоюються, якщо дитина поставила чорний, сірий, коричневий вагончик на перше місце; синій — на сьоме; червоний, жовтий, зелений — на восьме місце.

Якщо в результаті підсумовування отриманих даних, балів виявляється менше трьох, то психічний стан оцінюється як позитивний, при 4 – 6 балах – як негативний психічний стан низького ступеня (НПС нс); при 7 – 9 балах – як НПС середнього ступеня; більше 9 балів – НПС високого ступеня.

Поряд з отриманим індивідуальним результатом можна визначити і загальний психологічний клімат в групі. Для цього визначається сума всіх ППС (а) і НПС (б), різниця між ними ділиться на кількість дітей і множиться на 100%.

Оцінка результатів:

70% і вище – високий ступінь сприятливості психологічного клімату (сСПК);

42 – 69% - середня сСПК;

26 – 41,9% – незначна сСПК;

0 – 25% – початкова ступінь несприятливого психологічного клімату (сНПК);

– 1 до – 25% – середня сНПК;

– 26% і нижче – сильна сНПК.

Ступінь позитивного та негативного психічного стану.

Кількість дітей % від загальної кількості

1-3 балів – позитивний психічний стан

4-6 балів – негативний психічний стан низька ступінь

7-9 балів – негативний психічний стан середнього ступеня

Більше 9 балів негативний психічний стан високого ступеня.

Методика «Капітан корабля»

Призначення: діагностика статусу дошкільнят в колективі однолітків.

Діагностика міжособистісних відносин дошкільнят в групі однолітків.

Методика дозволяє оцінити рівень комфорту дітей у взаєминах, комунікативні вміння дітей, а також задоволеність дитини спілкуванням з однолітками, рівень статусу дитини в групі, проаналізувати зацікавленість дітей у спілкуванні з однолітками.

Хід дослідження: під час індивідуальної бесіди дитині показують малюнок корабля (іграшковий кораблик) і задають такі питання:

Якби ти був капітаном корабля, кого з групи ти взяв би собі в помічники, коли відправився б у далеку подорож?

Кого запросив би на корабель в якості гостей? Кого нізащо не взяв би з собою в плавання?

Хто ще залишився на березі?

Аналіз результатів.

В результаті даних процедур кожна дитина в групі отримує певну кількість позитивних і негативних виборів з боку своїх однолітків. Сума негативних і позитивних виборів, отриманих кожною дитиною, дозволяє виявити їх положення в групі (соціометричний статус). На підставі даних можна судити про рівень відносин дітей до кожного однолітка. За умови, що в групі бере участь 20 дітей, можна судити за такими балами:

Від – 20 до – 10 балів – знедолення (знедолені); Від – 9 – 0 балів – ігнорування (непомітні);

Від 1 – 10 балів – дружба (лідери);

11 – 20 балів – перевага («зірки» групи).

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

1. Період виконання з 01.09.2024 р. по 31.12.2024 р.

2. Загальні відомості про учня:

прізвище, власне ім'я, по батькові дитини – **Ірина**

дата народження – **18.09.2015 р.**

повне найменування закладу загальної середньої освіти, в якому навчається учениця – **Новосуханівський ліцей Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області**

рік навчання - 2024-2025 н.р.

клас навчання - **3 клас**

контактні номери телефонів батьків (інших законних представників) - **Оксана**

4. Індивідуальні особливості розвитку учня:

Наявний рівень знань і вмінь і навичок учня (компетенції)	Опис освітніх труднощів учня, виявлених у закладі освіти	Потреби
Уявлення про оточуючий світ та його явища на побутовому рівні. За допомогою картинок визначає пори року (зима, літо), основні ознаки не виділяє. Дитина відтворює прості факти та елементарні уявлення про навколишній світ. Математичними компетенціями володіє на низькому рівні. Послідовність чисел відтворює в межах 10. Читає і записує числа з допомогою вчителя. Виконує дії на додавання та	Словниковий запас нижче низький; короткочасна переважно мимовільна увага; малий обсяг пам'яті; повільний темп засвоєння навчального матеріалу; мислення характеризується слабкістю узагальнень. Системні порушення усіх складових мовлення; довільна регуляція поведінки ускладнена; спостерігається підвищена вразливість в контактах. Знання фрагментарні, характеризуються	Розвивати вольові якості. Розвивати та корегувати комунікативні навички. Збільшити кількість вправ на концентрацію уваги, мислення, мовлення. Збільшити час на виконання завдання, уповільнення темпу викладу матеріалу, повторення нового матеріалу. Вивчення нового матеріалу проводити з опорою на наочність. Розвивати дрібну моторику. Проводити з учнем індивідуальні корекційні заняття. Розвивати пам'ять: вчитися запам'ятовувати, вміти

Продовження таблиці

віднімання в межах десятка з допомогою дорослого та з опорою на наочність. Має суттєві труднощі у розв'язуванні простих задач(не розуміє умову, не здатна до формулювання відповіді). Співвідносить геометричні фігури за формою і розміром, назви плутає. Знає майже всі букви української абетки, намагається читати по складам. Має значні труднощі у розумінні фактичного змісту тексту. Перепишує друкований текст з різних носіїв, під диктовку не пише. Спілкується простими короткими словами. Виявляє пасивність та байдужість до нових видів діяльності. Потребує постійної допомоги та підказок при виконанні завдань. Відсутній інтерес та прагнення до самостійності. Ручна та пальчикова моторика розвинена на середньому рівні: виконує завдання за заданою інструкцією. Адекватно реагує на емоційний стан оточуючих, співзвучний з ним.	неточністю, неусвідомленістю потребує постійної допомоги різної міри складності в опануванні нових знань та уявлень; набуті навички та уміння переносяться у нові ситуації механічно, неусвідомлено інтерес до навчання нестійкий (потребує заохочення і мотивації). Загальна і дрібна моторика недостатньо розвинена.	керувати довільним запам'ятовуванням. Розвивати мислення: аналізувати, узагальнювати і конкретизувати ситуації, події, явища незалежно від реальних обставин. Розвивати увагу: вміння спрямовувати увагу на певні об'єкти, тривалий час на них зосереджуватися; переборювати відволікання, переключати увагу на нові завдання та розподіляти її. Розвивати активний і пасивний словник, уявлення та знання про себе самого та навколишній світ. Розвивати вміння аналізувати, узагальнювати, вилучати зайве, групувати і класифікувати за певними ознаками. Вчити застосовувати обчислювальні вміння на практиці, вести підрахунок, читати та інтерпретувати інформацію, подану у різній формі, доказово міркувати і пояснювати свої дії доводити істинність чи хибність твердження. Удосконалювати різні види мовленнєвої діяльності(аудіювання, читання, говоріння, письмо).
--	--	---

Вступає в контакт поступово, потребує часу для налагодження комунікації. Відповідає на запитання, діє відповідно до вказівок після неодноразового повторення. В більшості випадків поведінка на уроках – задовільна; слухає вчителя при поясненні нового матеріалу; міжособистісні стосунки з однолітками та дорослими на належному рівні. Знижена активність розумових процесів. Слабка регулююча роль мислення. Увага: слабка, довільна. Мала стійкість, має труднощі при концентрації на завданні. Легко відволікається на сторонні стимули потребує постійної стимуляції. Зосереджує увагу не довготривало. Спостерігається хвилювання щодо власних помилок, але водночас отримує задоволення, коли його дії оцінюються схвально. Має вузький словниковий запас. Словесно-логічне мислення розвинене на низькому рівні. Здатність до аналітичного мислення знижена. Після словесного схвалення та позитивного емоційного підкріплення, учениця		Навчити дитину самостійно знаходити та виправляти помилки. Розвиток вміння спрямовувати увагу на нові завдання, зосереджуватись на них. Рациональний розподіл часу. Планування послідовності виконання завдань. Створювати позитивний емоційний клімат під час спілкування та навчання
---	--	--

виконує завдання, досягаючи певного результату. Потребує створення ситуацій успіху, словесного схвалення та позитивного емоційного підкріплення.		
--	--	--

4. Рекомендації щодо організації освітнього процесу особи з особливими освітніми потребами (зазначити необхідне):

1) рекомендований рівень підтримки:

- ☐ перший рівень підтримки;
- ☐ другий рівень підтримки;
- ☐ третій рівень підтримки;
- ☐ четвертий рівень підтримки;
- ☒ п'ятий рівень підтримки;

2) адаптація та модифікація освітнього середовища:

Назва адаптації/модифікації	Так/ні	Примітка
Доступність	так	
Освітлення	так	
Рівень шуму	так	
Потреба в усамітненні, його періодичність та місце (ресурсна кімната, медіатека тощо)	ні	
Використання візуального розкладу	так	
Збільшення часу на виконання завдань	так	
Збільшення обсягу допомоги (навідне питання, демонстрація зразка, нагадування тощо)	так	
Руховий режим	так	
Використання заохочень	так	
Використання засобів для концентрації уваги	так	
Інше	зміна видів діяльності	

3) потреба у використанні:

- ☐ жестової мови та/або залученні перекладача жестової мови;
- ☐ шрифту Брайля;

4) потреба в додаткових заняттях з:

- ☒ так - заняття з практичним психологом, вчителем-логопедом, вчителем-дефектологом
- ☐ ні

5) потреба в консультації з:

- ☒ фахівцями інклюзивно-ресурсного центру;

- ✓ фахівцями спеціальних закладів освіти;
- іншими фахівцями
- б) наявність індивідуального навчального плану:
- так
- ✓ ні.

У разі потреби в індивідуальному навчальному плані зазначити навчальні предмети (інтегровані курси), які потребують адаптації чи модифікації, та відповідального за розроблення індивідуального навчального плану педагогічного працівника:

Навчальний предмет (інтегрований курс)	Адаптація чи модифікація	Відповідальний педагогічний працівник
Математика	Модифікація	Шрамко К. А.
Українська мова	Модифікація	Шрамко К. А.
Літературне читання	Модифікація	Шрамко К. А.
ЯДС	Модифікація	Шрамко К. А.
Іноземна мова	Модифікація	Єрошова О. В.
Музичне мистецтво	Адаптація	Афанасьєва Л. І.
Образотворче мистецтво	Адаптація	Шрамко К. А.
Технології	Адаптація	Шрамко К. А.
Фізична культура	Адаптація	Шрамко К. А.

5. Додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (заняття):

Найменування заняття (послуги)	Фахівець, який проводить заняття (надає послугу)	Місце проведення	Розклад занять
Корекція особистості. Соціально- побутове орієнтування	Заняття з практичним психологом Левченко Т. О.	з ліцей	Вт, чт
Корекція розвитку мовлення	Заняття з вчителем- логопедом	Центр розвитку м. Суми	Ср, пт

6. Навчання:

- ✓ за розкладом класу;
- за адаптованим розкладом, з відвідуванням окремих уроків за індивідуальним розкладом відповідно до індивідуального навчального плану, зазначити які:
- за модифікованим розкладом.

7. Забезпечення асистента учня (учениці):

1) потреба в асистенті учня (учениці) (супроводі під час інклюзивного навчання):

- так
- **м**;

2) асистентом учня (учениці) є:

- батьки;
- інші законні представники
- уповноважена батьками **особа**
- спеціаліст з педагогічною освітою

8. Забезпечення допоміжними засобами навчання:

1) потреба у підручниках:

- ✓ підручники для закладів загальної середньої освіти та матеріали; адаптація підручників для закладів загальної середньої освіти та матеріалів; підручники для осіб з особливими освітніми потребами та матеріали.

2) допоміжні засоби для навчання:

- так
- ✓ **ні**.

Зазначити перелік засобів для навчання, які потребує учень (учениця):

9. Потреба в розумному пристосовуванні:

- так, зазначити яка: зменшення зорових і шумових подразників
- **ні**.

10. Особливості проведення оцінювання:

- ✓ адаптації проведення оцінювання за часом та змістом, зокрема: збільшення часу на виконання завдань; зменшення кількості завдань; використання зручних форм роботи (тести, усні опитування, аудіозавдання тощо) відповідно до потреб;
- використання доступних форм викладу інформації для оцінювання (шрифту Брайля, письмових чи усних завдань тощо);
- ✓ використання окремих карток з завданнями чи адаптованих матеріалів під час оцінювання;
- ✓ адаптація завдань для оцінювання до особливостей сприйняття інформації (уникнення графічних завдань для осіб з порушенням зору, уникнення або створення комфортних умов для усних опитувань для осіб, які цього потребують, тощо);
- інше (зазначити що)

11. Потреба у продовженні строків навчання:

- так
- ✓ **ні**.

12. Додаткові напрями роботи:

За сферами розвитку	Ціль	Очікувані результати, яких планується досягнути	Рівень досягнутих результатів (заповнюється після виконання індивідуальної програми розвитку)
Розвиток інтелектуальної сфери	Виділяє за несуттєвими ознаками внутрішні зв'язки між частинами встановлює при допомозі. Вміє розповісти про себе, свій вік свою стать. Логічні операції сформовані на достатньому рівні. Мас зменшення труднощів у розумінні прихованих смислових зв'язків. Середня стійкість уваги, має деякі труднощі при концентрації на завданні. Зосереджує увагу короткотривало. Запам'ятовує не тільки той матеріал, що більш сподобався.	Розширення уявлення про навколишній світ. Розвивати пізнавальні процеси, просторово-часові поняття і співвідношення. Навчати самостійно переносити знання й способи діяльності в нову ситуацію, застосовувати аналогію. Вчити міркувати і пояснювати свої дії, доводити істинність чи хибність тверджень. Підвищення активності розумових процесів Збільшення обсягу пам'яті.	
Розвиток сенсорної, моторної	Загальна моторика малорозвинута. Виконує завдання за заданою інструкцією з допомогою асистента.	Розвиток дрібної та загальної моторики; розвитку координації, та орієнтування в просторі.	

Розвиток мовленнєвої сфери	Мовленнєва активність слабка, завдяки чому є проблем у спілкуванні з дорослими і однолітками. Трапляються окремі порушення у вимові найбільш складних звуків. В складних словах переставляються склади місцями або пропускаються зовсім. Фонематичний слух збіднілий. Розповідає казку за малюнками, з допомогою дорослого. Розповідає невеличкі вірші. Використовує в мовленні переважно прості фрази і слова. Знає назви основних кольорів, називає і показує всі букви. Вміє підтримати розмову на елементарному рівні. При самостійній організації своєї діяльності виникають труднощі.	Розвивати фонематичний бік мовлення. Працювати над виробленням правильних артикуляцій. Активізувати слухову увагу та пам'ять. Розвивати фонематичне сприймання на сенсорному перцептивному рівнях. Формувати навички слухового контролю, уміння сприймати, зосереджувати увагу, запам'ятовувати і контролювати себе. Сприяти поетапному формуванню контролю за правильністю власного мовлення, поступово переходячи від оцінювання помилок аналогічних власним у чужому мовленні, а потім до власних. Формувати правильну звуковимову.	
----------------------------	---	---	--

Розвиток фізичних здібностей	Має уявлення і поняття про здоров'я, здоровий спосіб життя та безпечну поведінку. Орієнтується в правилах поводження з незнайомими предметами і речовинами; пожежної та електробезпеки; користування транспортом; в основних знаках дорожнього руху. Володіє основними рухами (ходьба, біг, стрибки, лазіння).	Потреба в проведенні медико-профілактичних заходів. Формування навичок самообслуговування. Розвиток навичок слідування чітким інструкціям при виконанні завдань.	
Розвиток емоційно-вольової сфери	Адекватно реагує на емоційний стан оточуючих, співзвучний з ним. Настрій стабільний: дитина спокійна, позитивно ставиться до оточення, але інколи піддається емоційному неконтролю. Дотримується наданих правил та інструкцій частково. Докладає зусиль до виконання завдань при супроводі дорослого. Радіє досягненню позитивних результатів. Поведінка: адекватна, врівноважена. Має здатність чути і виконувати після декількох повторювань. Важко вступає в контакт з незнайомими людьми.	Створювати позитивний емоційний клімат під час спілкування та навчання. Корегувати емоційні стани дитини. Запобігати виникненню спалахів роздратувань та плачу. Потреба контролю, допомоги та стимулювання діяльності за ситуацією. Розвивати вольові якості. Розвивати та корегувати комунікативні навички.	

Розвиток соціальної сфери	Проблем в спілкуванні з однолітками немає. Має навички соціальної взаємодії і комунікації, на контакт йде, у діалог вступає. Відомостями про себе та свою родину володіє в достатній мірі. Уявлення та знання про себе самого, навколишній природний, предметний та соціальний світ розвинуті не в повній мірі. Правила поведінки у колективі, суспільстві знає та дотримується. Здатний підпорядковувати свою діяльність при виконанні цікавого завдання	Розвиток комунікативних навичок. Підвищення рівня навичок соціальної взаємодії з однолітками та дорослими. Зменшення труднощів у комунікації та спілкуванні з оточуючими людьми.	
Подолання навчальних труднощів	Контакт встановлюється повільно. Називає своє ім'я та прізвище, свій вік, імена всіх членів родини. Знання та уявлення про оточуючий світ: показує та називає на малюнках в межах власних вербальних властивостей предмети та явища навколишньої дійсності, важко співвідносить предмети, його функцій та властивостей. Математичні навички: Володіє прямим рахунком в межах 1000, виконує дії на додавання та віднімання в межах 100 з допомогою дорослого та з опорою на наочність.	Збільшення часу для сприймання та усвідомлення інструкцій. Використання наочності та додаткового повторення словесних інструкцій. Виконання вправ на розвиток уявлень про навколишній світ: природні явища, їх виникнення та їх наслідки; -жива та нежива природа;	

Подолання навчальних труднощів	Порівнює кількість предметів з опорою на наочність. Вирішує прості задачі з допомогою дорослого та наочності. Знає та називає основні геометричні фігури: круг, трикутник, квадрат, співвідносить величину предметів. Читання: знає усі букви української абетки, намагається читати по складам. Словник: активний словник - спілкується простими реченнями. Письмо: переписує прописний текст з різних носіїв, на письмі спостерігається не велика кількість помилок. Ставлення до навчання – позитивне.	-здоров'я; -продукти харчування; -домашні прилади, техніка безпеки роботи з ними тощо. Виконання вправ на розвиток математичних навичок: -оволодіння прямим та зворотнім рахунками; -оволодіння діями на додавання, віднімання; -розвиток логічного мислення, шляхом розв'язання простих арифметичних задач. Розвивати навички читання з опорою на наочний матеріал. Формувати вміння : -самостійно та зосереджено працювати; -застосовувати прийоми контролю та самоконтролю; -самостійно працювати з підручником; -переносити знання й способи діяльності в нову ситуацію; -оцінювати власні навчальні досягнення.	
--	--	---	--

13. Члени команди психолого-педагогічного супроводу, які склали індивідуальну програму розвитку:

Прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності)	Посада	Підпис
Мінак Оксана Олександрівна	заступник директора з навчально-виховної роботи	
Шрамко Катерина Андріївна	вчитель початкових класів, класний керівник 3 класу	
Масленко Владислав Олегович	асистент вчителя 3 класу	
Левченко Тетяна Олександрівна	практичний психолог	
Афанасьєва Людмила Іванівна	вчитель музичного мистецтва	
Мордашкова Валерія Владиславівна	соціальний педагог	
Єрошова Олена Валеріївна	вчитель англійської мови	
Бирченко Ганна Михайлівна	медична сестра	
Оксана	мати	

Індивідуальну програму розвитку погоджено одним з батьків (іншим законним представником) учня: **Оксана**

підпис _____ дата _____

КОРЕКЦІЙНО – РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА

Розроблена корекційна програма має на меті створення психологічно комфортного середовища для вихованців ДНЗ та ЗЗО, які відвідують інклюзивну групу в закладі освіти, а також сприяє зниженню тривожності та формуванню позитивної самооцінки.

Програма спрямована на сприяння соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, зменшення їх тривожності, корекцію самооцінки, подолання бар'єрів у спілкуванні, зниження психоемоційного напруження та розвиток впевненості в собі.

Основні завдання корекційно-розвивальної програми:

1. Згуртування дитячого колективу, встановлення атмосфери довіри в інклюзивній групі;
2. Формування позитивних міжособистісних взаємин між дітьми, на основі яких кожна дитина зможе успішно соціалізуватися;
3. Зниження рівня тривожності дітей;
4. Формування адекватної самооцінки дошкільників, почуття впевненості в собі;
5. Розвиток комунікативних здібностей;
6. Зняття м'язового та емоційного напруження.

Дана програма складається з п'яти тренінгових занять, кожне з яких включає в себе п'ять ігор.

Тривалість одного заняття – 30 хвилин.

Заняття №1 Гра «Імена»

Мета: привітання, згуртування дитячого колективу.

Ведучий представляється учасникам, і просить представитися у відповідь, але при цьому учасники повинні продовжити фразу: Я хочу ..., Я можу ..., Я люблю... Учасники встають в два довгі ряди, один навпроти іншого. Це –

берега річки. Відстань між рядами повинна бути більше витягнутої руки. По річці зараз попливуть Тріски. Один з бажаючих повинен «проплисти» по річці.

Він сам вирішить, як буде рухатися: швидко чи повільно. Учасники гри - «берега» - допомагають руками, ласкавими дотиками руху тріски, яка сама вибирає шлях: вона може плисти прямо, може крутитися, може зупинятися і повертати назад. Коли Тріска пропливе весь шлях, вона стає краєчком берега і встає поруч з іншими. В цей час наступна Тріска починає свій шлях. Вправу можна проводити як з відкритими, так і з закритими очима (за бажанням самих трісок).

Обговорення. Учасники діляться своїми відчуттями, що виникли у них під час «плавання», описують, що вони відчували, коли до них торкалися ласкаві руки, що допомагало їм знайти спокій під час виконання завдання.

Гра «Що я люблю?»

Мета: сприяти підвищенню самооцінки дітей та встановленню атмосфери довіри в групі.

Діти перекидають один одному м'ячик і говорять при цьому: «Я люблю робити ...»

Гра «Повітряна куля»

Мета: зняття напруженості, релаксація.

Всі гравці стоять або сидять в колі. Ведучий дає інструкцію: «Уявіть собі, що зараз ми з вами будемо надувати кульки. Вдихніть повітря, піднесіть уявну кульку до губ і, роздуваючи щоки, повільно, через губи надувайте його. Слідкуйте очима за тим, як ваша кулька стає все більше і більше, як повільно збільшуються візерунки на ньому. Представили? Я теж представила ваші величезні кулі. Дуйте обережно, щоб кулька не лопнула. А тепер покажіть їх один одному». Вправу можна повторити 3 рази.

Вправа "Коло друзів"

Мета: завершення заняття, прощання

Стоячи або сидячи в колі, всім взятися за руки, потиснути їх, подивитися по черзі на всіх.

Заняття №2

Гра «Добра тварина»

Мета: встановлення атмосфери довіри між дітьми у групі.

Учасники стають в коло і беруться за руки. Вихователь тихим голосом каже: «Ми - одна велика добра тварина. Давайте послухаємо, як воно дихає!» Усі прислухаються до свого подиху, подиху сусідів. «А тепер послухаємо разом!» Вдих - всі роблять крок вперед, видих - крок назад. «Так не тільки дихає тварина, так само рівно б'ється його велике добре серце. Стук - крок вперед, стук - крок назад і т. д.

Вправа «Позбавлення від тривог»

Мета: зняття тривоги, неспокою, підготовка до очікуваної стресової ситуації.

Розслабтеся і уявіть, що ви сидите на чудовій зеленій галявині в ясний сонячний день... Небо освітлене веселкою, і частка цього сяйва належить вам... Воно яскравіше тисяч сонць ... Його промені м'яко і ніжно пригрівають вашу голову, проникають в тіло, розливаються по ньому, все воно наповнюється очищує цілющим світлом, в якому розчиняються ваші засмучення і тривоги, всі негативні думки і почуття, страхи і припущення. Всі хворі частинки залишають ваше тіло, перетворившись в темний дим, який швидко розсіює ніжний вітер. Ви позбавлені від тривог, ви очищені, вам світло і радісно!

Гра «Скажи Мишкові добрі слова»

Мета: сприяти підвищенню самооцінки дітей.

Діти перекидаються м'ячиком і згадують, які хороші якості бувають у людей. Потім ведучий «запрошує» на заняття іграшкового ведмедика. Діти придумують для нього добрі слова, закінчуючи пропозицію «Ти -... (добрий, старанний, веселий)». Потім кожен по черзі «перетворюється в ведмедика» (при цьому бере його в руки), а інші діти говорять дитині в ролі ведмедика добрі слова.

Гра «Бійка»

Мета: розслабити м'язи нижньої частини обличчя і кистей рук.

"Ви з другом посварилися. Ось-ось почнеться бійка. Глибоко вдихніть, міцно-міцно стисніть щелепи. Пальці рук зафіксуйте в кулаках, до болю втисніть пальці в долоні. Затамуйте подих на кілька секунд. Задумайтесь: а може, не варто битися? Видихніть і розслабтеся. Ура! Неприємності позаду! "

Цю вправу корисно проводити не тільки з тривожними, але і з агресивними дітьми.

Вправа «Сонячні промінчики» Мета: завершення заняття, прощання
Діти кладуть по одній своїй руці на руку психолога, потім по іншій, зверху рука психолога. Всі разом голосно говоримо «Ми разом!».

Заняття №3

Гра «Легідні імена»

Мета: розвиток комунікативних здібностей, зняття тривожності, формування позитивної самооцінки, набуття впевненості, спокою.

Ведучий: Давайте назвемо один одного ласкавими іменами.
Діти стоять у колі, повертаються до сусіда і називають сусіда ласкавим ім'ям.

Гра «Я - лев»

Мета: підвищення у дітей почуття впевненості в собі.

Інструкція ведучого: «А зараз давайте пограємо в гру, яка називається «Я - лев». Закрийте очі і уявіть собі, що кожен з вас перетворився на лева. Лев - цар звірів, сильний, могутній, впевнений в собі, спокійний, мудрий. Він гарний і вільний.

Відкрийте очі і по черзі відрекомендуйтеся від імені лева, наприклад: «Я - лев Андрій». Пройдіть по колу гордою, впевненою ходою».

Вправа «Корабель і вітер»

Мета: налаштувати групу на робочий лад, особливо якщо діти втомилися.

"Уявіть собі, що наш вітрильник пливе по хвилях, але раптом він зупинився. Давайте допоможемо йому і запросимо на допомогу вітер.

Вдихніть в себе повітря, сильно втягніть щоки ... А тепер шумно видихніть через рот повітря, і нехай вирвався на волю вітер підганяє кораблик. Давайте спробуємо ще раз. Я хочу почути як шумить вітер! "

Вправу можна повторити 3 рази.

Заклучна частина

Мета: рефлексія заняття, створення у дітей позитивної мотивації для наступного відвідування кабінету психолога.

Заняття №4

Вправа «Дружба починається з посмішки»

Сидячі в колі діти беруться за руки, дивляться сусідові в очі і мовчки посміхаються один одному.

Вправа «Цуцення обтрушується»

Мета: корекція тривожності, зняття м'язових зажимів. Запропонуйте дитині показати, як обтрушується цуцення (наприклад, після купання). Зверніть його увагу на те, що щення обтрушується всім тілом - від носа до хвоста. Покажіть це самі, пропускаючи хвилю трясіння від верху до низу і назад. Повторіть вправу разом з дитиною.

Гра «Зайчики і слоники»

Мета: дати можливість дітям відчути себе сильними і сміливими, сприяти підвищенню самооцінки.

«Діти, я хочу вам запропонувати гру, яка називається «Зайчики і слоники». Спочатку ми з вами будемо зайчиками-боягузами. Скажіть, коли заєць відчуває небезпеку, що він робить? Правильно, тремтить. Покажіть, як він тремтить. Підтискає вуха, весь стискається, намагається стати маленьким і непомітним, хвостик і лапки його трясуться »і т.д. Діти показують. «А тепер покажіть, що роблять зайчики, коли чують кроки людини»? Діти розбігаються по групі, ховаються і т.д. «А що роблять зайчики, якщо бачать вовка?» Психолог грає з дітьми протягом декількох хвилин. «А тепер ми з вами будемо слонами, великими, сильними, сміливими. Покажіть, як спокійно, розмірено, величаво і безстрашно ходять слони. А що роблять слони, коли бачать

людину? Вони бояться його? Ні. Вони дружать з ним і, коли його бачать, спокійно продовжують свій шлях. Покажіть, як? »Діти показують. «Покажіть, що роблять слони, коли бачать тигра?» Діти протягом декількох хвилин зображують безстрашного слона.

Після проведення вправи діти сідають в коло і обговорюють, ким їм більше сподобалося бути і чому.

Гра «Насос і м'яч»

Мета: розслабити максимальну кількість м'язів.

Як грати: Діти розбиваються по парам. Один з них - великий надувний м'яч, інший насос надуває цей великий м'яч. М'яч варто, обійняти всім тілом, на зігнутих ногах, руки, шия, розслаблені, корпус нахилений вперед, голова опущена. Товариш починає надувати м'яч, супроводжуючи звуком руху рук «С». З кожною подачею повітря м'яч стає більше. Почувши звук «С», він вдихає порцію повітря, одночасно випрямляючи ноги, після 2 - випрямляє тулуб, 3 - піднімається голова, 4 - надулися щоки, і руки відійшли від боків.

М'яч надутий. Насос перестав накачувати. Товариш висмикує з м'яча насос. З м'яча виходить повітря «Шшш». Тіло знову обм'якло, повернулося в початкове положення. Потім гравці міняються місцями.

Заклучна частина

Молодці, а тепер подивимося, який у вас настрій зараз. Повторюйте за мною.

– Настрій гарний у дітей?

– Так!

Із таким настроєм можна й додому повертатися. До побачення.

Заняття №5

Гра «Вгадай, кого немає»

Мета: згуртування дитячого колективу

Всі учасники закривають очі. У цей час ведучий доторкається до одного гравця, і той безшумно залишає кімнату. За сигналом ведучого всі

відкривають очі і дивляться, кого немає. Хто першим назвав ім'я відсутнього учасника, той стає ведучим.

Гра «Чарівний папуга»

Мета: сприяти підвищенню впевненості в собі.

Для гри ведучий заздалегідь готує «квитки», на яких пише підбадьорливі висловлювання, адресовані дітям. Наприклад: «Твої рухи стали більш плавними та стриманими», «Інші діти скоро будуть поважати тебе ще більше», і т.п. Добре, якщо знайдеться іграшковий папуга, який буде «видавати дітям квитки». В процесі гри кожна дитина витягує у папуги квиток і вирішує, кому підходить те чи інше висловлювання.

Гра: "Дракон кусає свій хвіст".

Мета: зняття напруженості, невротичних станів, страхів.

Правила: Під веселу музику діти встають один за одним і міцно тримають один одного за плечі. Перша дитина - "голова дракона", остання - "хвіст дракона". "Голова дракона" намагається зловити "хвіст", а той ухиляється від неї.

Вправа «Поділися усмішкою»

Мета: формувати вміння усміхатися іншій людині, відчувати радість від усмішки.

- Діти, візьмемось за руки, зробимо коло і сядемо на килимку.
- Подаруємо один одному усмішку. Треба взяти товариша, який сидить поруч, за руки, подивитись в очі і усміхнутись (діти повторюють вправу по колу).
- Ви подарували один одному усмішку — і вам стало приємно.